RAT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV BROJ 35 | Uredništvo Francuska 7, tel. 28-098 Administracija Kardeljeva 31, tel. 24-001 | BEOGRAD, UTORAK, 28 AVGUST 1951 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO | PRIMERAK 8 dinara

M. PANIĆ-SUREP

Istoriski lik i likovna umetnost

(Crtež Džumhura)
M. Panić-Surep

Umetnik, slikar ili vajar, ličnu inspiraciju ostvaruje borbom za materijalizaciju svog unutrašnjeg osećanja ili vizije. Pri tome sredstva i znanje— boja, glina, crtež, komponovanje — za sve vreme stvaralčkog procesa ostaju ono što u umetnosti jedino i jesu — borbena oruđa stvaraoca, način za postizanje krajnjeg cilja. Umetnik crta, briše, menja raspored, preslikava, nijansira, nalepljuje ili skida ilovaču, lomi rđave ruke i noge, — radi sve ono što mu dozvoljavaju materijal i veština, i to sve dotle dok ne bude mogao reći jedno olakšavajuće: da! Tek tad, pošto su se san i delo poklopili, ili bar približili jedno drugom, umetnik biva donekle zadovoljan, a ovaploćeni duh, kao magnetsko polje, nastanjuje se u svom domu da bi dočekivao i uzbuđivao svakog gosta s nervom za prijem. — U svakom drugačijem međusobnom odnosu dela i njegovog majstora stvaralački momenat izostaje, a onda o umetnosti ne može biti reči.

Kako pak stoji s vizijom koja nije samo umetnikova ,koju nose mase ljudi, a umetnik treba da je realizuje? Neosporno je da i ona ima pored svih individualnih ukrasa i mnogo opšteg, zajedničkog, što su nam oko nje stvorili mitovi, događaji, dah vremena. Najčešće to nisu konkretni izgledi, precizno povučene crte, čak ni kada postoje fotografski snimci ili podrobni formalni opisi. Životno delo istoriskih ličnosti u našem unutrašnjem svetu vaja im po svome likove i pokrete koji su pre osećajni nego fizički, pre utisak nego pojava, pre duša nego telo. Naše uživljavanje u velike ljude ide dotle da često ne primamo ni ono što je u njihovom zemaljskom životu za njih bilo veoma karakteristično. Naš duh oslobađa ih svega suvišnog, nezgodnog, što im je bilo teret. Ko danas, kad se kaže Vuk Karadžić, pomisli na njegovu štulu koja je inače nekad bila tako nametljiva? Ili, zar neko zamišlja Karađorđa s perčinom? Zar se Dostojevski da izazvati u uobrazilji kao mali, niska rasta čovek? Kako bi ti velikani trebalo da izgledaju na platnu, u drvetu, kamenu ili bronzi, mučno da bi neko od običnih ljudi mogao određeno izložiti, ali će skoro svaki kad vidi rđavu bistu ili sliku sasvim određeno reći da to nije on, Vuk, Pelagić, ili još bliže Sava Kovačević, Tito.

Pa o čemu se dakle radi? Da li o ugađanju masi? Ne, zaista ne. Ako je umetnik bogato talentovan, ako svog junaka i lično doživi ,tj. ako pri radu prisustvuje i stvaralački činilac, inspiracija, onda će bez trunka sumnje u delu biti uhvaćeno i ono opšte osećanje istoriskog lika, koje je u isto vreme i majstorevo. Dakle, treba udovoljiti umetnosti, a ne masi.

Međutim, mi smo danas posmatrači čitave produkcije slika i kipova znamenitih ljudi pred kojima se odrečno maše glavom. Pre neki dan je jedna takva skulptura postavljena i pred Dom armije, između nekadašnje Stambol-kapije i Vidin-kapije. Jedan banalan stav (izbačena desna noga, ruka na jataganu), folklorni atributi (opanci, pištolji), jedno uglađeno ali bezizrazno lice (rasno?) i tako dalje. A da li ona šta govori ,da li odgovara onome što pojimamo pod nežno voljenim junakom Prvog ustanka? Sasvim se određeno može reći: Ne, to nije Vasa Čarapić!

Ne nameravam da ocenjujem rad vajara Radete Stankovića. Uzimam ga samo kao primer, jer je najsveži ji, a tu je, pred hiljadama prolaznika. Isto bi se moglo reći i za bistu na Slaviji, i o grupi na Fruškoj Gori, i o masi drugih. Prijatna iznenađenja su veoma retka. Daleko sam i od pomisli da se bacim kamenom na celu našu umetnost portreta. Jakih i prijatnih uzbuđenja doživeli smo na izložbama Ulusa i pred delima baš navedenih autora. Reč je isključivo o javnim spomenicima, o likovima istoriskih ličnosti koji se masovno postavljaju na javna mesta i koji imaju svoje široke estetske i vaspitne ciljeve.

Posmatrajući tu dekoraciju na našim ulicama i po prostorijama uglavnom nailazimo na dva rezultata: 1) Ako je majstor radio po fotografiji, on je opet dao fotografiju, u boji ili bronzi; i 2) ako je radio bez arhivskih podataka, onda je najčešće ispadao etnografski maneken. U oba slučaja najdalje se ide samo za tim da se savlada materijal i ulju — da se dobro nacrta, da se diferencira meso od tkanine, da se tonski ujednači platno; u bronzi i kamenu — da se čvrsto postavi figura, da joj se manje ili više uspešno izmodeliraju pojedine partije. I umetnik se tim zadovoljava. Zadovoljan je i kolegijalni žiri, što je još neutešnije, jer posvedočava postojanje opšteg takvog kursa u ovoj delatnosti. Tad se obično čuje i od autora i od drugih likovnih umetnika jedno tipično: »Data je dobra figura, naslikana je dobra glava!« Možda. Ali nas u ovom slučaju ne interesuje ma kakva figura, niti ma čija glava. Gde je Vasa Čarapić? Gde su sremski partizani? Mi bismo da vidimo ostvareno svoju viziju, dosanjani trenutak istorije.

Da je jezik likovne umetnosti isto tako moćan kao i svake druge, ne treba daleko ići po dokaze. Stanimo pred Meštrovićevog Obilića. Mlado nago telo i bez toka i bez bojna koplja, čak bez ruku, bez stopala. Ali blesak njegova čela, očiju, celog lica; oštar pokret grudi, presečen na najsnažnijem delu mlaza; njegova spiritualisana muškost, oslobođena tegobe radi zamaha žrtvovanja; njegovi životom nabrizgani, određenom mišlju zategnuti mišići, kao tetive na luku strelca — sve to skupa ulovi i opčini naš duh i uvede nas u sazvučje deseterca, u ep. I to više nije dobro izvajana figura. To su Miloš i Kosovo onakvi kakvi nam se generacijama kolebaju u maglinama potsvesti tražeći da se ovaplote, da izrone u svet naših očiju. Taj simbol čestitosti, junaštva i žrtve Meštrović je zaista materijalizovao i njim još dalje razigrao našu maštu. Njegov Obilić samo prividno nema ruku, a stvarno su tu, udaraju mačem; i stopala su njegova tu, potonula u krv kosovsku.

Mislio je Meštrović, izvesno, i na oklop, i na mač, možda i na Ždralina. Što ih nije dao, to je velika odluka njegovog genija. Da li bi u ma kojoj drugoj obradi bilo Miloša, onog epskog, vekovnog, opšteg? Nije rešenje samo u nagom telu. Marko Kraljević biće drukčiji, Orlović Pavle i Kosovska Devojka drukčiji. Svaka vizija je tražila svoje rođenje. Meštrović je osetio zahtev, postavio ga sebi, a odgovorio i njemu i nama, jednom narodu i jednoj kulturi.

Zar pred vajarima mnogbrojnih novih Kosova ,jedne revolucije i jednog triumfa, stoje manji zahtevi? Ali njih treba osetiti i s njima se poneti, umetnički a ne zanatliski. Ukoliko je, razume se, talenta ...

GODIŠNJICE DVOJICE SRPSKIH REALISTA

Delo Stevana Sremca

Osveživši srpski realizam retkom i dragocenom osobinom prisnog i neodoljivog humora, Stevan Sremac mu je svojim književnim delom pružio i nove perspektive i dodao nove vrednosti. Nove perspektive su bile u jednom srećnom spoju darova humoriste, liričara i društvenog hroničara. Taj spoj snažnog i prodornog realističkog metoda sa iskrenom poetskom osećajnošću i osobenom sposobnošću da izrazi specifične odlike narodnog duha, otvorio je Sremcu mogućnost da bude širi i svestraniji od većine naših realističkih pripovedača. Nove vrednosti su prvenstveno u autentičnosti slike vremena. Sremac je socijalni hroničar širokih mogućnosti. Duh i snaga realističkog metoda pobednički likuju u njegovom delu. On pobeđuje i intimne naklonosti piščeve. Konzervativan i tradicionalista po vaspitanju, a u književnom smislu naklonjen lakoći i neodgovornosti anegdote, Sremac je u većini svojih dela, baš u činiocima koje je smatrao drugostepenim, dao svedočanstva vremena živo i bogato dokumentovana.

Južni delovi Srbije, posle oslobođenja od Turaka doživljuju tada sukob dvaju vremena, rušenje starog i postanak novog, iščezavanje turskog feudalnog i stvaranje kapitalističkog poretka mlade i poletne građanske klase. Ako i nije kao Borisav Stanković ušao u mračnu dubinu propadanja i degeneracije čorbadžiskog staleža, Stevan Sremac je jasno, verno i reljefno rastvorio celokupnu problematiku tadašnjeg društva, pokazao njegov unutrašnji sklop kao bitnu osnovicu njegova morala — sve u slici koja ostaje i u današnjici umetnički živa i naučno privlačna. Zona Zanfirova je u tom smislu delo izuzetno dokumentarno. Nigde nije lepše no u njoj prikazana staleška odvojenost i podvojenost, suprotstavljenost interesa i sukob shvatanja. Moral toga društva da se čovek ceni po novcu, da »para paru vukuje, a čorbadžiski sin čorbadžisku kerku«, da su čorbadžije, »golemaši«, bogati posednici, na vrhu društvene lestvice kao novčana aristokratija, a siromašni su niži, »fukara«, propalice, — Sremac je dao u neobično jasnom i slikovitom osvetljenju. Rešenje pripovedačke fabule nije samo u poenti anegdote da siromašni zanatlija Mane dosetkom — lažnom otmicom-prisili ponositu čorbadžisku porodicu na popuštanje i davanje devojke, nego je to rešenje jednog društvenog sukoba, rušenje starih staleških privilegija, prodor novih, naprednijih shvatanja i odnosa. To što ponosni čorbadži-Zamfir mora da potrudi svoje »čudo i gospodstvo« i da snishodljivo ponudi svju kćer Manu, nije samo lični već socijalni pad, socijalna nivelvacija, ukidanje ničim opravdane prevlasti imućnijeg staleža. To je prodor novog duha vremena, liberalnijeg i više demokratskog.

Ne može se poreći da je Sremac intimno žalio za izvesnim oznakama staroga vremena. Ali se ne može ni poreći da je njegovo delo umnogome apoteoza novoga vremena. Katkad se ono samo naslućuje i doslućuje, katkad je izrazito kao puna manifestacija života, ali talasi njegovi zapljuskuju Niš, plave i spiraju mnoge štetne nanose staroga vremena i života, brišu neprirodne staleške granice, čupaju korene zastarelih shvatanja o plemenitosti golemaša i ništavnosti fukare. Istinska vrednost čoveka blista na kraju svojim punim i pravim sjajem. U tom pogledu savremena društvena stvarnost Niša vernije i punije se odražava u Zoni Zanfirovoj nego u Ivkovoj slavi. Kalča, Kurjak i Smuk su živi i nezaboravni likovi, ali ne i karakteristični pretstavnici svoga staleža; oni su izdvojeni nosioci sevdaha, nesvakidašnji temperamenti, originalni po svome mentalitetu. Ali istinski i tipični pretstavnici toga društva su čorbadži Zamfir, ašik i neradnik, rasipnik tuđe zarade, čija sila i gospodstvo dolaze od novca; Mane kujundžija, vredan, sposoban, zdrav, lep mladić kome je jedina mana u očima bogataša to što je zanatlija, pripadnik nižeg staleža; Doka i Taska, rečite i iskusne usmene novinarke, sa svojim specifičnim darovima za intrigu, napad i odbranu, i sa svojim dubokim poznavanjem unutrašnjeg društvenog mehanizma; Vaska izmećarka i Kalina ,sirota, skromna devojka patrijarhalnog vaspitanja; Sika i Marijola. One su tipične kao izraz vremena i društvenog poretka. U tom pogledu naša književna kritika, zasenjena i sama blistavim i raskošnim vatrometom humora, u prvim Sremčevim delima, nije rekla svoju definitivnu reč. A nju treba reći.

U drugim dvema sredinama iz kojih Sremac uzima građu za svoja dela, vojvođanskoj i beogradskoj, on nije dao tako pun i plastičan presek vremena. One nisu ni bile na prekretnici kao Niš. Ali je uhvatio mnogo bitne i značajne oznake njihove društvene stvarnosti. Prodiranje srpske čaršije u grčko-cincarsku, naravi i običaji trgovaca, njihov način poslovanja, odnos prema kulturi i dr. dato je u pripoveci Kir-Geras sa tako pouzdanim poznavanjem i stvarnom dokumentacijom da od nje čini naučnu sintezu. Beograd na prelazu iz XIX u XX vek, sa još trajnijim duhom i mentalitetom malograđanštine koja ljubomorno čuva svoj tromi korak životnih navika, ali i sa mešavinom modernog evropskog duha koji prodire preko školovane omladine, liberalnijeg i nevezanog za tradiciju, oživljen je u nizu Sremčevih pripovedaka u katkad jedinstvenoj plastici likova, iako ne u dubini zahvatanja problema. Tu su tipične ličnosti malovaroške sredine, srednji i siromašniji staleži građanske klase, vešerke i peglerke, kasirice i krojačice, vojnici i oficiri, policiski i administrativni činovnici, sitne zanatlije, đaci, i studenti, i cela garlerija drugih, manje ili više karakterističnih nosilaca osobina jednog društvenog reda. »Gospođin«

(Nastavak na trećoj strani)

Boško NOVAKOVIĆ

ODLIKE REALIZMA PETRA KOČIĆA

Značajan je za osvetljenje književnog lika Petra Kočića njegov odnos prema Đuri Jakšiću. Kočić je svoju drugu zbirku pripovedaka S Planine i Ispod planine posvetio uspomeni genija Đure Jakšića. U jednoj javnoj besedi o Đuri Jakšiću Kočić je nadahnuto govorio da mu Jakšićeva poezija »neizmjerno godi«, da je Jakšićeva lirika »puna života koji plače, jauče, pišti i u bolu bjesni, života koji ljubi, uzdiše, čezne...« O patriotskim pesmama Đure Jakšića rekao je da su »duboki, iskreni izraz i snažni odjek narodnog raspoloženja, narodnih želja i nada u tom istoriskom momentu, da je Jakšić bio pjesnik zaista »vjeran svome narodu«: »Njegove su patriotske pjesme bujne, snažnog junačkog poleta. On, kad tuguje za svojim pritisnutim i razdrobljenim narodom, silno, iskreno tuguje; kad ga poziva u borbu za slobodu, sve se to lomi i krši, sve puca, i mi osjećamo da bi, kad bi svi bili onako snažni, moćni i oduševljeni kao naš dragi pjesnik da bi, velim, i naš narod bio srećniji...«

Kočića je privlačilo Đuri Jakšiću njegovo iskreno rodoljubivo osećanje slobode i samostalnosti, njegova odvažna buna protiv ropstva i njegovo širokogrudo osećanje ljudske pravde. Rodoljublje u poeziji i životu Đure Jakšića je ustaničko, a ono je takvo i u književnom radu i životu Petra Kočića. Zasnovano je na ustaničkim tradicijama i ustaničkim težnjama njegove domovine, na legendama koje žive u narodu o buntovnim precima, o nepokornosti ropstvu. Poezija Đure Jakšića je organski slivena sa narodnim ustancima koji su Srbiju oslobodili od turskog ropstva, kao i sa pokretima seljačkih masa u Srbiji protiv eksploatacije i nasilja ugnjetačkih režima. Književni rad Petra Kočića i njegova politička borba ispunjeni su sličnim slobodarskim rodoljubljem koje je imalo svojih realnih osnova u životu naroda, u njegovom položaju podjarmljenog i tlačenog u najcrnjem nacionalnom i ekonomskom ropstvu. A veliko osećanje ljudske pravde vodilo je Kočića u borbu za prava seljaštva, u realno i istinito prikazivanje muka, patnji i stradanja bosanskih kmetova, u izgaranje u toj borbi koje je u književnosti dobilo vid neustrašivog heroizma pera, a u ličnom životu Petra Kočića krajnjeg samoodricanja i mučeništva.

Već u prvoj pripoveci »Tuba« pokazala se Kočićeva spremnost da realistički verno prikaže život bosanskog sela i bosanskog seljaka. Mada fabula »Tube« nosi u sebi idilu nalik na Veselinovićeve seoske idile, romantično ispričanu tragičnu povest dvoje zaljubljenih, ipak u svemu onome što prati i okružuje tu povest, u prikazu seoske sredine i seoskih ljudi, kao i u realnoj sadržini, motivu same tragike, osećala se snažno ruka umetnika realiste koji neposredno zahvata u život sela. U ovoj pripoveci Kočić daje prve crteže, prve slike seoskih ljudi i njihovih odnosa i tu ispoljava težnju koja će se kasnije u njegovom književnom radu mnogo reljefnije istaći da prikaže tragičan položaj bosanskog seljaka koga proždire okupacija nemilice satirući njegovu mlađost.

U prvim pripovetkama javlja se kod Kočića i tendencija da dublje uđe u psihologiju seljaka. On daje lik seljaka koji se izmučio u ropstvu, pritajio svoju pravu prirodu, oružao se takvom rečju i takvim duhom koji ma nije lako pogoditi pravi smisao. Prosijava životna mudrost iz njega, a izgleda da ne zna dve unakrst, da je zarastao u divljini primitivnosti. Bije iz njega žilava otpornost i vitalnost a na oko izgleda skrhan, pokoran kao da će da temena pred mišlju učenog čoveka, a u isto vreme tu misao kao i da ismejava. Čitavi kompleksi su tu u lukavosti, prepredenosti, šeretstvu, ropskom prividu kojim se domišljeno zaklanja neprobojna samostalnost duha.

Zahvatajući sve dublje u život bosanskog sela, u psihologiju bosanskog seljaka, a inspirisan oslobodilačkim težnjama naroda u Bosni, noseći na njegovu bunu protiv ropstva u sebi[ji]« svojoj veri i u svojim idealima, umisao gao je izdvajati onaj jedinstveni izraz seljaka u našoj književnosti, lik Davida Štrpca. Iako je pošao s pobunjeničkom tendencijom da izobliči austrisku okupaciju kao neman koja proždire život i imovinu bosanskog seljaka i da u Davidu Štrpcu najavi glasonošu potmulog ustanka u seljačkim redovima, njegov Štrbac u književnoj realizaciji nije konstrukcija, nije simbol. On je živ čovek. On je mnogostran u svojoj psihologiji i u svome karakteru. Njegovo pretvaranje u austriskom sudu je veoma inventivno delo žive inteligencije, planinske bistrine, dovitljivosti duha koji je natučen životnim iskustvom ispečenim na mukama ropstva, lukavosti koja je životna mudrost, sva u opreznosti, u pronicljivim procenama težine svake reči koja se izgovara i koja se čuje. Njegova utvarana poniznost bije zasedama pobunjenog duha koji izručuje neprijatelju u lice najžešće poruge, njegovo utvaranje prostoumnog đaka da se vidi da je on mnoge misli prokuvao u sebi i da ga nikakva sila, makako naoružana moćnim znanjima na tanak led ne može navesti.

Reč Davida Štrpca je veliko oružje njegova duha. Ona slika kičicom života. Ona slika i njegovu muku, njegove patnje i stradanja, no ona slika i opštu situaciju bosanskog sela pod okupacijom i samu okupaciju. David Štrbac govori na sudu jezikom i rečnikom bosanskog seljaštva, rečnikom koji je pun sakupljenog gnjeva, protesta i jada, a u isto vreme osvetničkog, britko oštroumnog humora.

Kočić uvodi 1902 godine u svoju prvu jedan pripovedački motiv koji će mu postati omiljen. To je motiv o Simeunu Đaku i njegovim pustolovinama. U obradi ovog motiva ispoljila se opet tendencija Petra Kočića da što dublje prodre u lik čoveka iz naroda, svoga zemljaka, u njegovu psihologiju i njegove svojstvenosti, i tu je opet dolazio do izraza, bodar i slikovit duh Petra Kočića, crpljen sa narodnog izvora u jarkim lokalnim bojama u kojima je lik Simeona Đaka dobio u živosti, sočnosti i bujnom koloritu. Simeon Đak je dovođen u vezu sa Tartarenom Taraskoncom, zbog rasipne mašte, zbog hiperbolnih priča o podvizima koji su takvi kao da ih je narodna poezija ispevala kada je pevala o Kraljeviću Marku tako da izgledaju u ustima Simeuna Đaka neverovatni, a on ih prikazuje živo i sugestivno, sa žarom i nasladom da mogu opseniti i ostaviti utisak kao da se nešto zbilja od toga dogodilo. Simeun Đak kao da hoće uvek da izživi narodnu poeziju, kao da hoće da živi u stvarnosti njenom maštom.

David Štrbac je veliki u svojoj slobodarskoj buni protiv ropstva i velika su njegova bojna sredstva satire, oruđa duha i reči, oruđa pretvaranja i glume kojima se služi u pobuni. Iz lika Davida Štrpca izbija i ponos Petra Kočića da primitivni bosanski kmet može nadmudriti učene tuđince, izbija njegova velika vera u snage naroda. Ova ljubav prema čoveku iz naroda i divljenje prema njegovim darovima preneti su i u stvaranje lika Simeuna Đaka koji nije uzdignut do one istoriske visine do koje se uzvinuo u svojoj pobuni David Štrbac, već je više lokalan i folkloran, skrojen u narodnom humoru i narodnim legendama, ali takođe živopisan, duhovito koncipiran u tvrdokornoj individualnosti iz koje izbija stihijska snaga čoveka koji se pekao na mnogim vatrama ropstva, a glavu nije dao ropstvu.

Još jedan karakter, neposredno uzet iz života, iz zabiti planinskog sela, sa svima onim elementima stihijnosti koji silovito živi u primitivnom čoveku, dao je Petar Kočić u svojoj prozi u liku Mračajskog prote. Izvajao je jedan osobenjački karaster, marcijalan u onome što je u njemu drevno starinsko, arhaično, sačuvano od uticaja savremenog mu života jednom konsekventnom mizantropskom izolacijom. Mračajski prota je sav nakostrešen, nepoverljiv, podiviljao u samoći i u zloći prema čoveku. On je od onih svojeglavih, pustoglavih, prekih ljudi kova Simeuna Đaka. Svi mračni doživljaji među kojima ima i tragičnih iz ropstva pod Turcima kada je trpeo i zverska mučenja, nakupili su se u njegovoj duši i zauvek je zatrovali u odnosu prema čoveku. Njegov lik je u pričanju Petra Kočića veoma živ, realan, markantnih slikovitih crta, dat u pitoresku njegovih ljutih, goropadnih, odbojnih reči, njegovog nepristupačnog, prgavog i reskog temperamenta. Kočić je otstupio od slikanja svojeglavih i svojevoljnih priroda kada je pristupio realističkoj obradi karaktera Jura Paligrapa. Suprotno zmijanjskim slobodnim, nezavisnim glavama, suprotno neukrotivim likovima Kočićeva proze, likovima koji ne podnose ropsku dresuru, u liku Jureta Paligrapa, glavnog instrumenta

(Nastavak na trećoj strani)

Velibor GLIGORIĆ

DUG KNJIŽEVNIKA

Piše:

(Crtež Džumhura)
DUŠAN KOSTIĆ

Znam, može ovo nekome zazvučati starinski, može ga navesti na misao koju ja nipošto ne želim da izvučem iz čovjeka: da plediram za »porudžbinu« u literaturi, u poeziji. Svjestan sam kompromitovanosti te riječi. »Porudžbina« shvaćena pragmatistički, shvaćena doslovno i vulgarno, tretirana sovjetski ,zaista je ono što srozava a ne krilati literaturu: tada je kratkog daha, efemerna; i nije literatura ,ili je vrlo malo.

Ovo je, razumije se, poznato. Bilo je riječi ili se tek načinjaju. Samo, čini mi se, uvijek se krivio ili se krivi neko sa strane, podmetalo se ili se podmeće spoljnjem faktoru za sve naše neuspjehe. Ko je to, prije svega, zahtijevao da se o krampovima i prugama pjeva onako i na onaj način? Gdje se to insistiralo da treba udariti na jednu te istu žicu — onako dosadno i onako monotono? Ko je to bio za jedan glas i jednu notu? Ako je tako, treba onda reći, treba imenovati, precizirati. A nije tako. Stvar je — budimo iskreni prvenstveno u nama samima, u našim poetskim defektima, u olakom prilaženju materiji, u lažnoj inspiraciji; stvar je u savjesnom ili nesavjesnom odnosu prema literaturi i prema čitaocu, u stepenu odgovornosti, u dosljednosti i karakternosti stvaraoca. Ne, zaista, nema smisla podmetati kukavičja jaja. Nema smisla bježati od onoga što smo sami činili — mnogi od onih koji se danas bacaju kamenom na dojučerašnje »nezdravo stanje«. Da li i oni, možda, nijesu u situaciji da i sami budu kamenovani? ...

Ali ja sam htio o drugom.

Vrijeme je napeto, zgusnuto elektricitetom. Živimo u temperaturi prikrivenog rata, u oscilacijama varvarske hajke kojoj nema ravne, pod pljuskom inkvizitorskih kletvi i beskrupuloznog postupka; živimo raspeti između onoga što bismo htjeli i što kroz gigantske teškoće i patnje ipak postižemo, i onoga što nam nameću i podmeću oni koji bi da nam otmu zoru — pozivajući se cinički na neko »osveštano pravo«, paleći u ime nečega, rušeći u ime nečije. I nema tu mostova Vode su nepromostive. Samo je sigurno: dahije i siledžije dočekaće svoje Adakale, kao i one davnašnje, nekad. Ali prije toga su patnje i krv ova na granicama našim; i užasna pustoš širom nedužne Koreje i možda još neke druge Koreje; prije toga su klevete i »podvizi« podivljalih ubica, prije toga je ova nečasna hajka zasoljena (i presoljena!) džinovskim olagivanjima — i s lijeva i s desna. I Rim i Moskva. Čekić i nakovanj. Jer ovo nije mir. Neprijatelj je ogroman, bezobziran, okrutan. I ne miruje. I plete.

No ima u nama ponosa, i časti, i muškosti. Eto — graničari: Prva naša borbena linija. Zar njihovi podvizi ne uzbuđuju? Padaju, a misle na domovinu, vjeruju u domovinu; otimaju se iz gangsterskih ralja neustrašivo stremeći svojoj zemlji gdje je sloboda — ona prava, jedina. Prve pucnjeve dočekuju njihove grudi, njihova krv sve jače obilježava crtu preko koje neprijatelj ne može danas dalje. Smrt čeka na svakom metru, iza svakog grmena, iz svake sjenke — ne, nije to golub mira što pada otud, s one strane naših granica. To je govor ratnih huškača, to je jedan od vidova rata. Zaista.

Graničari su na položaju. Bore se. Ginu. A ko o njima piše? Dosad jedino Isidora Sekulić. Zar njihovi podvizi ne uzbuđuju ostale pisce, zar njihov heroizam nije jedna divna poema o slobodi, o bezmjernoj a tihoj ljubavi prema domovini? Zar ne zaslužuju makar i nekoliko potresnih, ljudskih — ne kampanjskih! — redaka pisca koji iz dana u dan sluša o njihovom samoprijegoru — pjesmu neku, poemu? I zar bi to bila »porudžbina«? Nedostojna? Efemerna? Sjetimo se samo Jakšićeve »Straže« ili »Karaule na Vučjoj Poljani«. Stoje one i danas, čvrsto stoje — privlačne i za ljubitelje »vječnog« u literaturi.

Zašto književnik ćuti o tome?

Ovo je rat, ovo je neprekidna borba. Nema, bogme, nikakvog razloga našem uljuškivanju i »ćijućikanju«. U minulom ratu pjesnik je bio dužan da sudjeluje i perom i puškom — zašto ne i danas? A ima tendencija i shvatanja da treba okrenuti leđa »svakodnevnicama«, tzv. »dnevnom«, »aktuelnom«, da se treba hvatati »trajnih« tema, dá se treba okrenuti prvenstveno sebi i za sobom mutiti bistru izvorsku vodu. Razumije se, i sebi. Ali i svemu ostalom — sveukupnoj stvarnosti koja je i te kako nametljiva. Dati je svakako, I sa raznih gledišta, s više strana, u različitim vidovima, raznovrsnim književnim sredstvima, potencijalom. Za dobrog pisca nema, na kraju krajeva, minornih tema i motiva: u rukama Vuka Mandušića svaka je puška ubojita!... Jeste, ubojitosti nam treba, prodornosti, udarnosti. Jer je i vrijeme ubojito, jer još u svijetu ima mračnih sila koje bi da poklope sve što vrijedi u životu čovjeka, da nas vrate u diluvijalna stanja. Živimo nad ekrazitom. Dug je pjesnika, književnika, da iskreno i pošteno govori narodu, da je ispred njega, da ga snagom prave poetske riječi bodri i diže — da ga ne ostavlja bježeći sa poprišta, bježeći u formalističke igrarije pa i u solipsizam. Danas više nego ikada prije...

STANISLAV VINAVER

DELO T. S. ELIOTA

Njegova postignuća, njegovi problemi, njegova borba protiv dekadencije

Savremeni engleski pesnik američkog porekla T. S. Eliot smatran je od mnogih kritičara kao najveći anglo-američki pesnik, pa i kao najveći pesnik današnjice, utoliko pre što je vodeća zvezda ruske poezije, Boris Pasternak, posle Ždanovljevog edikta, prestao da sveti na nebu vrhovne poezije. Eliot je dobio Nobelovu nagradu za poeziju, a Engleska mu je podarila kao svome vodećem piscu (jer se Eliot nastanio u Engleskoj, da produži i spoljnim svetom tradiciju svojih predaka i da se neraskidno utka u engleska zbivanja) — svoje najveće odlikovanje, Orden za zaslugu. Delo Eliotovo nije samo pesničko, ono je i dramsko i kritičko.

Pesničko delo

»Najveći pesnik našega doba« T. S. Eliot potiče, nesumnjivo, iz francuske »čiste poezije« i sličnih francuskih pokreta. U Francuskoj se pre dužeg vremena pojavio moćni pokret da umetnost oslobodi od kalupa i klišea. Težilo se, svesno i nesvesno, »suštinskome« u svakom području: poezija da bude dublje poetična, pozorište pozorišnije, slikarstvo slikarskije. Ove težnje dobijaju najvećeg zamaha u Bergsonovoj filozofiji, koja treperi od žudnje za »životom« — vazda i na svakom mestu, i koja se užasava mrtvila što ga donose kalupi. Međutim, akademska umetnost bila je sasvim osvojila škole i čovečanstvo prosečnim ukalupljenim merilima. Ta su merila nesumnjivo, imala i svojih preimućstava, jer se naga suština ne piaje tako lako, i uopšte; napori da do nje dođe po svaku cenu često »Vedadaju jalovi i preobražavaju žuđeni noć ot u čitav niz proizvoljnosti, koje su, na mahove ,i gore od samih prokušanih kalupa, gde bar uvek ima nešto preostale životne bitnosti, makar i nakažene i samo olako uočene.

U francuskoj poeziji, dobrim delom, težnja za »čistijim« izrazom i spontanijim »dubinskim« doživljajem dolazi i od istrošenosti i zvaničnosti samoga izražajnoga sredstva, jezika, koji se isuviše ukalupio, izgubio sočnost i izrazite akcente. Slična je kriza i u engleskom jeziku, ali u mnogo manjoj meri. Veliki filolozi vazda proriču, kao zloslutni gavrani iz srednjovekovnih balada, neizbežnu »dekadenciju« istrošenih književnih jezika, i pored svih pokušaja »osveženja«. I T. S. Eliot vođen je s tim težnjama za najdubljom poezijom, i s tim strahom od jezičke iskrunjenosti. On sprovodi svoju reformu u engleskoj jezičkoj stihiji, ne povodeći se slepo za Francuzima, već osluškujući životna podrhtavanja svog rođenog jezika, čiji su i akcenti i sintaksa, i duboki koreni, toliko različiti od francuskih. Da bi do svega toga došao, Eliot usvaja celu celcatu englesku književnost kao svoju radnu sirovinu: on se koristi svim ranijim pesnicima i književnim tekstovima, ne samo kad prodire u dubine jezičkog osećaja već i kao nečim što odgovara ogromnom, plodnom eksperimentu čitave nacije. Taj eksperiment ne sme odbaciti veze, spojeve, ritmove, aluzije, trepete; sve to nije slučajno; do svega se dolazilo i došlo uz mnogo napora, koji je često ostvarivao obrasce izvanredno prikladne za englesku jezičku stihiju. Takođe i sam svoj sopstveni život i doživljaje Eliot smatra samo kao sirovinu za uobličavanje, tj. on ne opisuje podrobno tok svojih čustava i doživljaja, već ih nagoveštava, od potrebe do potrebe, od slučaja do slučaja. Ogroman rad dakle: unošenje u stihiju rođenoga jezika, slutnje, eksperimenti, ali uz budna osluškivanja književnog izraza kroz vekove. A ta se budnoća međutim ne odnosi isključivo na rođeni jezik pesnikov i na život pesnikov, ona se proteže i na svu veliku poeziju čovečanstva, pa i na viđenja i izrazne trepete pračovečanstva i pračoveka (koji je, i u nama, a ne samo kod divljaka i raznih urođenika) — na sve ono o čemu govore analitičari, naročito Jung, istoričari kultova i antropolozi (naročito Frezer i savremeni Englezi i Amerikanci).

Kao i najveći savremeni istoričar Tojnbi (Toynbee) i Eliot vidi ponajmoćniju sintezu prastarih mitova ljudskih i vidovitih trepeta — u hrišćanstvu. Eliot ide i dalje i vidi ih u dogmatičkom katolicizmu, — pa hoće u ime najveće kulture da nam nametne zastarele dogme istoriskog katolicizma. Tu nam je teško da pođemo za njim, jer nam se neodoljivo postavlja ovo pitanje: ako je, recimo katolicizam usvojio i preobrazio mitove Egipta, kultove Indije i tolike prastare ljudske pesničke prodore u živu stvarnost, — po čemu da se mi danas zadržimo na njemu, zar i on nije samo jedna etapa u toj velikoj sintezi? Jednom reči: po čemu da katolicizam bude data poslednja reč sinteze? Jer u sintaksu hoće da uđe i mora da uđe: i današnja nauka, i današnja logistika i Anštajn i Nil-Bor, i Vejl i svi ostali koji ne mogu da se snađu i slože sa katoličkim dogmama, često i pregrube antropomorfne vrste. Ali i Eliot ,kao i Klodel, kao

(Crtež Džumhura)
T. S. Eliot

i Emanuel Munje u Francuskoj, hoće da nas vrate katolicizmu, da bismo sačuvali dosadašnju kulturu. Čak i Romen Rolan, u poslednjim godinama svoga života (kao što se vidi iz uzbudljive prepiske sa Lujom Žijeom) vratio se katoličkom nadahnuću svoje mladosti. Razumljivo je da je Eliot našao mnoge pesničke potstreke, jer nije malo nasleđe Dantea i svetoga Franje, i Tome Akvinskog, svetoga Huana od Krsta, i skolastike, i Bodlera. Ali, po našem ubeđenju, inspiracije tu doduše ima — nju je našao i Lorka — samo je ona nespojiva sa današnjim prozrenjima nauke. Kao pesnička inspiracija, pak, katolicizam i dalje ostaje moćan, i to ne toliko usled svojih sopstvenih izvornih sokova, koliko od nagomilanih i prevrelih sokova bezbrojnih pesničkih sokova koje je uneo u se: misaonosti Platonove, uzruja Plotinovog, proniknuća Aristotelovih, i tako dalje i tako dalje.

Kritičko delo

Kritičko delo T. S. Eliota teži da objasni njegove rukovodne ideje, uglavnom da istakne potrebu pesnika i književnika u »integralnom« pravcu, tj. da pesnik i pravi čovek mora u sebi da spoji i ostvari sintezu dosadašnjeg velikog književnog izraza svih vekova. Čim se književnik ne drži velike književne tradicije čovečanstva. on, po Eliotu, zastrani: a stranputice plitkog individualizma ne samo što su izlišne i jalove i što ne vode nikuda, one su i škodljive — veli on — za čovečanstvo našega doba.

Kritičko delo Eliota izvanredno je, po snazi izraza, po obaveštenosti, budnosti, zrelini obuhvata. Ali i tu Eliot pre svega, smatra da je jedini spas u čisto katoličkoj sintezi ljudskih vrednosti. To smatra i Munje, i Klodel, i Morijak i Bernanos, i toliki drugi, sa kojima ne možemo ići istim putem. Ali američka i engleska javnost ide za Eliotom sve do reči »integral«, a razilazi se sa njime kod prideva »katolički« — tj. ona ne misli da je Eliotovo rešenje do kraja obavezno za ljude drugih vera, ili za bezvernika. Svi oni usvajaju ideal Eliotovog književnog sveobuhvata, ali se, naravno, ne slažu s njim da je baš katolicizam obuhvatio sve ljudske i sveljudsko, i još za sva vremena.

Drame Eliotove sličnoga su pravca. Stihovi u njima najvećma liče na zrele pesničko-snovne plodove iz Šekspirove »Bure«, ali i tu, kao i svima Eliotovim delima, dolazi i najnoviji govorni jezik do svog punog prava.

Ideja dekadencije

Eliot, uglavnom, smatra da je današnji svet dekadentan, jer se ne drži »integrala« ljudskih vrednosti, koji Eliot nalazi u katolicizmu. Tako su »pusti i prazni«, kod njega, bezbrojni intelektualci, profesori, stručnjaci, koji nisu kadri da ostvare sobom i u sebi: veliki duhovni integral

I sad bih hteo nešto da naglasim što je preko potrebno: Eliot nije pesnik dekadencije (tj. da u njoj uživa), on je, kao pesnik, baš protivnik dekadencije (kako je on shvata). Setimo se malo, kako se taj pojam pojavljuje u istoriji književnosti. Epopeja, taj napitak junaka i za junake, gotovo vazda smatra da je sadašnje vreme palo, srozalo se ,rasulo se. Ona nas vraća u junačku prošlost, u zlatno doba herojstva, Starina Nestor, u »Ilijadi«, sa prezirom dovikuje ahajskim herojima: da oni nisu ništa prema njegovim vršnjacima, prema ranijem svetu polubogova, nadljudi i divjunaka. Taj je stav i u »Gilgamešu«, i u egipatskim skaskama i u francuskim poemama o Rolanu i o Šarlemanju, i gde sve ne. Svi mi, koji smo prošli kroz balkanski i prvi svetski rat, znamo da je naš blagočestivi i prostosrdačni epski vojnik tražio obrasce za svoje div-junaštvo u primerima iz srpske drevnosti. »Miloš baca u nesvijest ljude«. Da ne produžujemo kroz lavirinte istraživanja, kroz Viktora Berara i Žozefa Bedjea, i kroz Island i »Kalevalu«; ta mi smo sami to doživeli Dakle, u epopeji je dekadencija pretstavljena kao teška boljka naših dana tj. epski se osećaj buni protivu nje. Ali, kad uzmemo u obzir da su i ogromni, genijalni umetnici, kao Evripid, kao Betoven, kao Vagner, kao Sezan, kao bezbroj revolucionara, vazda shvatani od svojih savremenika, (upoređeni sa starijim ustaljenim akademizmom), kao dekadenti — ne zaboravimo, ipak, ni za časak, da su baš ti dotični »dekadenti« uvek hteli da »spasu« svoju umetnost od »rasula«. Tako, da je borba protiv dakedancije sa obe strane: i kod onih koji ruše novatore u ime prokušanog starog, i kod novatora koji plamte u ime večnih vrednosti, želeći da ih spasu od prelaznih, bljutavih, otužnih, mrtvačkih kalupa.

Ukratko rečeno, patetika Eliotovih pokušaja sastoji se u tome što on ratuje protivu dekadencije, isto onako kao i oni koji u njemu vide baš oličenje rasula, raspa. Taj proročki stav daje mu snage. Te tako, snagom proročkog prozrenja, Eliot utiče i na one ljude kojima njegova sinteza izgleda istina uzbudljiva, ali preuska, i vremenski preživela. Oni bi hteli, ti takvi čitaoci, nekog »super-Eliota«, nekog Eliota iznad Eliotovih nedoumica, iznad Eliotovog kobnog straha od varvarstva, — koji ga baca u ledeni zagrljaj katoličkih dogmi.

Kritike

Eliot je imao da izdrži kritiku sa svih strana. Do svoje slave dolazio je veoma lagano. Kritika je postajala utoliko žešća — ukoliko se Eliot pretvarao u neku vrstu mitske ličnosti. Kritičari mu ne osporavaju da je značajan pesnik. Ali mu mnogi odriču rang prvoga i najznačajnijeg pesnika današnjice. Napadaju ga zbog njegove hermetičnosti. Napadaju ga zbog političke reakcionarnosti (nadahnut idejama nemačkoga pesnika, mislioca i romansijera Hermana Hesea, Eliot vidi u sadašnjoj Rusiji samo haos duševni i duhovni). Napadaju ga zbog njegovog teškog, na mahove i krajnje zamršenog stiha, kome on pridaje i suviše raznolikih značenja. (U prozi Eliot je kristalno jasan, kao i Valeri). Čitati Eliotove stihove po neki put je isto tako teško kao i čitati »unutrašnje dijaloge« Džemsa Džojsa. A ipak: ti su stihovi tečni i fluidni Napadaju ga zbog njegova »kolokvijalizma« (neumerene upotrebe familijarnih, sočnih, pomodnih, čak i »frajerskih« izraza, i to onde gde to niko ne bi očekivao: u samome gustišu metafizičkih aluzija, kao što je to činio Platon). Napadaju ga zbog njegove svesne i namerne udaljenosti od »stvarnog života« (takozvano »begstvo« — escape). Napadaju ga zbog njegove teorije o »gotovome delu«. Po toj teoriji (slično Valeriju) gotovi, napisani stihovi ne znače više ono što je pisac hteo, već nešto sasvim novo: ono što je pisac postigao, »ono što nanizane reči za vas znače«. Napadaju ga zbog njegove »osnovne zablude« da se pesnik može uzdići izvan vremena. On misli da se stvari mogu i moraju posmatrati izvan njihove istorijske povezanosti i perspektive. Eliot uporno izjavljuje svakom prilikom: da pravi istorijski smisao tera čoveka da ne piše samo za svoju rođenu generaciju (koju nosi u srži kostiju) već da piše sa osećanjem: da »celokupna evropska književnost od Homera »pa nadalje... postoji istovremeno i šačinjava poredak jednodobnosti.«

Kritičari i teoretičari sa kranje levice (ali ne svi) vide u Eliotu pesnika koji na izvanredno sugestivan način brani kapitalizam i imperijalizam dokazujući do promuklosti da nema poezije i umetnosti bez »elite« koju je još stari prareakcionar (i najveći stilista čovečanstva) Platon, u svojoj »Politeji« istakao kao protivutežu prostome puku. Po tim kritičarima Eliot služi kapitalizmu u onom duhu koji je Lukač izobličio na konferenciji u Vroclavu: »za buržoaziju je pitanje opstanka da u intelektualcima uništi sposobnost da se orijentišu u socijalnoj i političkoj analizi«. Eliot, dakle, dezorijentiše intelektualce, zavodi ih na bespuća.

Kao što se vidi oprečne kritike ima i na pretek. Ona međutim ne ruši Eliota kao književnu veličinu našega doba, i kao plodnu temu za borbenu izmenu misli, ona samo hoće da mu odredi granice i obrise, da ga svede u pregledne oblike i kalupe, dok je sva Eliotova doktrina u tome: da je veliki pesnik današnjice u vezi sa čitavom evropskom književnošću od Homera na ovamo ,i prema tome neshvatljiv na olake obrasce, čak šta više i na bilo kakve obrasce: on je sam život i životvoreni nastavak celokupne poezije čovečanstva. Nasuprot ovom idealu najmlađi američki i engleski pesnici traže isključivu vezu sa današnjicom, gotovo i bez ikakva osvrta na prošlost.

MATA MILOSEVIĆ

LUJ ŽUVE

Romantični san svih umetnika srcem: Umreti u sjaju oreola, umreti na bojnom polju, umreti dok još stvaralačka krivulja nije krenula naniže, dok dela ne žive samo u bledom sećanju, dok još nisi zaboravljen, nepotreban, odbačen. Tako je umro Žuve. Luj Žuve, direktor pozorišta, reditelj, glumac, profesor na pariskom konzervatoriju, savetnik u Francuskoj komediji, komander Legije časti i — »Veliki ambasador francuske kulture i francuskog duha«.

Umro je kao Molijer, njegov Molijer: neočekivano, na poslu, u svome pozorištu, u brizi za svoje saradnike.

Pariz je bio bolno zaprepašćen, Francuska je u žalosti, ceo kulturni svet je dirnut. Pored njegovog odra prošle su ogromne mase Parižana u uzbuđenom ćutanju. Od pretsednika republike, iz raskošne palate Jelisejskih polja, do klošara sa senskih kejova. Stotine telegrama iz celoga sveta žurilo je da izraze svoje saosećanje francuskom pozorištu, francuskoj kulturi. francuskom narodu. Posmrtni

Luj Žuve u ulozi Tartifa

govori, komemoracije, svečana sahrana, sve počasti, koje jedna velika kulturna nacija ume da iskaže svojim izabranicima, ukazane su velikom mrtvom umetniku Žuveu. Tako je njegova smrt bila poslednji uspeh jednog života, koji je, reklo bi se, bio neprekinuti niz samih uspeha.

U svojoj osamnaestoj godini otišao je Žuve pozorištu. Trebalo je da se posveti farmaciji, ali!... Kao i tolika druga »ali«. Nekoliko godina lutanja po raznim pozorištima, nekoliko početničkih uspeha, san da bude primljen na Konzervatorij. Tri puta konkuriše za prijem u tu najvišu glumačku školu Francuske. Sva tri puta propada. Žuve nema skladnu figuru, Žuve nema dobru dikciju, Žuve nema dovoljno talenta. Žuve će jednoga dana postati profesor na toj istoj školi. U leto 1913 Žak Kopo, reformator francuskog pozorišta, okuplja oko sebe mlade entuzijaste: glumce, slikare, pisce. Mnogi od njih će docnije postati slavna imena francuske kulture. Stubovi novog, avangardističkog pozorišta su mladi daroviti glumci Šarl Dilen i Luj Žuve. Njih dvojica će postati i direktni naslednici umetničkih stremljenja Kopoa. Svoje dalje samostalne puteve gradiće na skupocenim iskustvima teatra Vie kolombie. Godine 1922 postavljen je Žuve za tehničkog direktora, reditelja i glumca pozorišta Šanzelize. Pored Žuvea, Pitoev. Pored njih čitav niz čuvenih imena. Veliki dani. Veliki uspesi. Onda 1925, u istom pozorištu, osniva sopstvenu trupu. Brižljivo odabira saradnike. Njihova imena će iz godine u godinu zajedno sa njegovim, postajati sve poznatija, sve čuvenija. Među njima su i Valantin Tesie i Pjer Renoar i Mišel Simon i Madlen Ozrej i Žan Pjer Omon i mnogi drugi. Docnije prelaz u teater Atene. Do smrti.

»Velika četvorica» stvaraju »pozorišni kartel«. Žuve, Pitoev, Dilen, Bati. Njih kritikuju, njih napadaju. Oni rade, oni uspevaju. Za jednu deceniju sva pariska pozorišta će se ugledati na njih. Čak i Francuska komedija. Svoj cilj su postigli: francusko pozorište korača novim putevima. Oni mogu da odu. I otišli su. Sa Žuveom i poslednji. (Bati još živ, ali povučen, u očekivanju da se spusti gvozdena zavesa).

Žuve je posedovao kristalno jasno osećanje za težnje i mogućnosti savremenog francuskog pozorišta. Teaterske tradicije, po njemu, nije trebalo rušiti, nego ih, tako reći, modernizovati. »Podmlađeni klasik« nazivali su ga. Svojom inteligencijom i izoštrenim osećanjem mere Žuve je uvek znao da nađe granicu novatorstva. Granicu do koje je savremeni gledalac mogao da dopre. Tu granicu Žuve nije nikada prekoračio. Žuve je stvarao za publiku, ne za sebe. Uvek racionalan i u svojoj umetnosti, on je znao da pozorište zavisi od današnjice. Udaljiti se od savremenog gledaoca, od njegovog razumevanja, ići suviše napred značilo je, za Žuvea, udaljiti se od trajnog uspeha. Žuve je bio čovek uspeha, a uspeh obvezuje. Ali: Žuve nije išao nikada za publikom. On je bio jedan od »četvorice«. Dakle reformator. Žuve je znao da je pozorište živa umetnost, da ono ne može da se začauri u jednom pronađene forme, ma kako skladne one bile. Znao je i da svako doba ima svoje pozorište. Svoju umetnost uopšte.

Kao toliki drugi, Pitoev i Dilen i Bati, (sada i Žan Luj Baro), često su svoje rediteljske ideje, pogotovu mizanscenske, stavljali ispred glumca, ispre dela. Žuve nikad. U dramskom delu Žuve je pre svega tražio istinu, životnu istinu. Tu istinu bi oblačio u uvek lepo ruho jedne poetske (ne i lirske), prečišćene, prefinjene, ali i zdrave umetnosti. Njegova zrela i intelektualna umetnost imala je spretnost i nepogrešivost preciznog instrumenta. Ona je bila vredna poštovanja koje je pobuđivala. Žuve se skoro nikada ne vara u izboru dela, nikada u savremenoj koncepciji.

Odlike Žuvea reditelja bile su i odlike Žuvea glumca: Čistota stila, precizna dikcija, osećanje mere, utančani ukus, bodar duh, lako obojen smirenim cinizmom. Njegovim talentom dominirala je inteligencija i duh. Bio je tipičan francuski umetnik. Gledati teater Žuvea značilo je gledati savremeni francuski teater.

Uticaj Žuvea na francusku dramsku literaturu više je nego znatan. Žudno otkriva među mlađim piscima dramske talente. Ipak, izbor repertoara za svoje pozorište veoma ograničava. Inostrana dela retko postavlja. Pisci koje je pretpostavljao: Žil Romen, Marsel Ašar i, naročito, Žirodu i Molijer. Žirodu savremeni pisac Žuveovog pozorišta, Molijer njegov klasik. Molijer, uvek Molijer. Uvek nova, uvek smela tumačenja. Ipak, ma kako smela, izvor im je samo u materijalu, koji besmrtni komediograf pruža.

»Žuve! Žesdeset i tri godine života, preko četrdeset godina pozorišnog rada, a te godine treba računati dvostruko, i koliko nesmanjene snage, koliko neumorne poduzetnosti! »Želeo bih samo jedno: da u tim godinama posedujem isto toliko energije, isto toliko zanosa i ljubavi za posao«, rekao je Žan Luj Baro. Strast Žuvea, ljubav Žuvea, život Žuvea bilo je pozorište.

Poznati kreator uspelih filmskih uloga, Žuve nije voleo film. Filmom zarađuje novac za svoje pozorište. Dobro pozorište mnogo staje, malo donosi.

Širom celog sveta pronosio je Žuve svoju visoku umetnost, umetnost pravog francuskog savremenog teatra. S pravom: »Ambasador francuske kulture«.

Prijatelj naše zemlje, kao mnogi francuski umetnici. Svesrdno je želeo da dođe k nama sa svojim pozorištem. U dva maha sprečile su ga razne okolnosti. Ovoga puta njegov dolazak na Kongres mira u Zagrebu sprečila je smrt.

VLATKO PAVLETIĆ

Ljudi i more

Mi ne čujemo
urlik vuka,
bijesni
nit znamo
hitrost sanki
uz zvuk praporaca.

More nam je
život —
i radost i muka.
More, rodno more,
zipka praotaca.

OSIP PAVIČIĆ

Zapisi iz starine

Gonetaj — presretne me djed na kućnim vratima — kome je mekše: Ličaninu kad se umoran izvali na zemlju i stavi pod glavu kladu, ili gospodinu na mekanom perju u krevetu?

Poznam već ta njegova pitanja, u njima se obično krije nekakva doskočica. Zato mu i ne odgovaram odmah, nego kušam prozreti pitanje, ali se ničem ne domišljam.

— Pa zna se... Gospodinu na mekanom perju! — odgovorim napokon.

— Aha, uvijek ti pogodiš naopako! Ma ded počuj Gapana, tamo pod šupom... Istom prilegao na golu zemlju i već hrče u po bijela dana, da se čitav krov nad njim trese. A gospodin se navečer zavali u svoje jastuke, pa stenji, prevrći se, progutaj čitavu apoteku... dok ga jedva jedvice u jedvine jade o ponoći ne obrva san...

Doista, iz šupe dopire hrkanje kao daleka grmljavina. Ondje je čas prije djedov rođak i vršujak Gapan prilegao na zemlju, da malo odpočine. Doputovao je sinoćnim vlakom iz Like... Baš smo sjedili kod večere, kad neko uđe i zastade neodlučno pred vratima. »Tko si božji, ulazi!« Vrata se otvoriše, a mati preplašeno uzmakne sa vikom: »Za ime božje!« Čitav ulaz zakrčila ljudima, ramena joj od vratnica do vratnica, morade sagnuti glavu da uđe. Sijede brčine kao dvije brezove metle, razdrijena prsa sliče šikari pokrivenoj injem. Ispod crvene ličke kape prosuli se gusti čuperci sjedina. »Ajme, Gapane, sotonjače!« uzviknula baba sklapajući ruke od čuda, a djed i došljak prigrlili se, izmiješali brkove ljubeći se u lice i usta. Gapan od dragosti pridigao djeda za čitav pedalj od zemlje...

Na počinak raziđosmo se kasno, gotovo o ponoći. Gapan nije htio večerati — izišavši iz vlaka pojeo je svu zairu iz torbe — nego odmah udri u razgovor s djedom. Baba se tek ponekad umješa zapitavši štogod ,a ja i mati nijemo slušamo, gledajući u maštanju tu čudnu, daleku Gapanovu i djedovu domaju, Liku. Pred mojim očima kao da promiču slike: golemi planinski hrbat Velebita s brlozima medvjeda i vukova, puste kamene vrštine, raštrkana sela, zavijana zimskim snježnim nanosima, smetovima: kuće kamenjare s praznim konobama, izgladnjela djeca upalih obraza, što ne znaju drugog zalogaja osim malo varenike ili rijetke pire, a kruha od žitnog brašna nikad ni vidjela nisu...

— ..I eto, ove godine zagrdjelo još gore nego lanjske... S proljeća ono malo usjeva ubi slana, što iza nje ostade, pojela ljetos plamenjača — i tako ti ja, moj Martine, uprtih sjekiru i pilu pa hajde ovamo. Pisali naši ljudi da se tu, u Slavoniji, bolje živi i nerodne godine, nego kod nas za rodne; pa ako zaradim do zime koju vreću kukuruznog brašna, nitko sretniji od mene. Eh, dok mi sin nije zaglavio na radu u Americi, dalo se durati, slao je počešće. Ma ove zadnje dvije godine, otkad on pogibe, jedva progurasmo živi. Ostade na meni snaja s troje djece.

— Bože moj, kako se to narod komeša po svijetu trbuhom za kruhom — uzdahnu mati, kad smo se dizali od stoia. — Treba samo pogledati ovu našu ulicu: Primorci, Ličani, Talijani — ima čak i Madžara! A koliko je takvih ulica po Slavoniji! Jedni se komešaju, a drugi sjede na mjestu čitav život. Evo naših građana ovdje — ti su od pamtivjeka siti, debeli i u toplom. Po čijem je to redu i zakonu, ne znam...

— To ti ja mogu reći — dobaci djed — po njihovu redu i zakonu, eto po čijem! U koga je mast, u njega je i vlast... Ima i u Lici takvih, koji čitav život sjede na mjestu. Ako si potreban, nekoji će ti i pomoći, dati novaca u zajam; vratit ćeš mu i doraditi za kamate... Ali to ti je, kao da si vragu zapisao dušu, nikad se više nećeš iskopati. Nego ded napravi Gapanu ležaj!

— Odmah ću nabiti strunjaču perušinom. Samo se bojim da će vam biti prekratka! — nasmije se ona videći kako golemi Gapanov lik nadvisuje djeda za čitavu glavu...

Jutros zorom odveo je djed Gapana do breščića Vrtače, gdje će se ovaj zaposliti krčenjem panjeva, a zatim su sve do ručka pregledali djedovo »imanje«: dvorište, vrt, kuću, smočnicu, svinjac, komoru pod šupom, punu preraznog alata. Gapan se svemu divi, zijeva od čuđenja:

— Martine, i sva ta vrtina da je tvoja! Aj, pustog li kupusa!

— Moja, moja! — uživa djed. »Vrtina« — to je vrt od kojih dvjesta četvornih hvati. Jedna njegova pola izrovana je, krumpir i luk već su iskopani i spremljeni, a na drugoj poli razrasle se teške glave kupusa i kelja. He, moj Gapane, trebao si doći kad sam vadio krumpir i luk iz zemlje, onda bi se imao čemu čuditi! Krumpir — ne ću ti lagati — kao tikva a po deset ih izbaciš jednim zakopom; luk još valjaniji, poneki kao dječja glava...

— Lažeš! — odsiječe kratko baba, koja ide za njim u stopu, ali Gapan ne mari za njezine riječi, kao da ih nije ni čuo.

— Grom ti ga spržio... veliš, kao tikva! I svu tu vrtinu da redi ona sama, ta tvoja »Švabičina«?

— Valja reći, baš ona sama! I sve to obavlja rano izjutra, počne čeprkati po zemlji još prije svanuća, jer je prekodan zaposlena pranjem gospodarske rubine.

— Sretan li je tvoj Joso, kad se na nju namjeri! Gdje to reče da je on sada na carskim manevrima?

— A, tamo negdje pri vragu... u Foči. To je dolje u Bosni, na Drini.

— Sreća ga pratila ,neka se samo zdrav vrati. Ma zar su i sve ove kokoši tvoje, lisica ih odnijela!

Po vrtu i dvorištu trčkarala živad: desetak odraslih pilića i tri stare kokoši — one iste što su o Novoj godini prešle s nama u dvadeseto stoljeće, kako se jednom podrugnuo djed.

— Sve! — važno će djed gladeći brkove. — Švabičina ih odhranila. I ono svinjče, što si ga vidio u oboru, na njezinoj je brizi. Evo ćeš se zgranuti, ma istina je: drži ga u redu kao da je kršteno čeljade! Pere ga i čisti sapunom i četkom... Meni je to isprva bilo krivo, znao sam je i psovati, no kasnije vidjeh i sam: iako je svinjče — godi mu, napreduje!

— Oh, oh, kuga je neumorila!

— Ne ću ti zatajiti — potiše će djed — imam na kuću još nešto duga i ona mi ga pomaže isplaćivati, zaradi podosta s pranjem gospodske rubine... Samo pred njom ne spominji taj dug, jer će se odmah snevseliti Dugo se još Gapan čudio, ajmekao, sipao neke čudne kletve od zadovoljstva i razdraganosti Napokon došlo vrijeme ručku; mati postavi na stol u dvori-

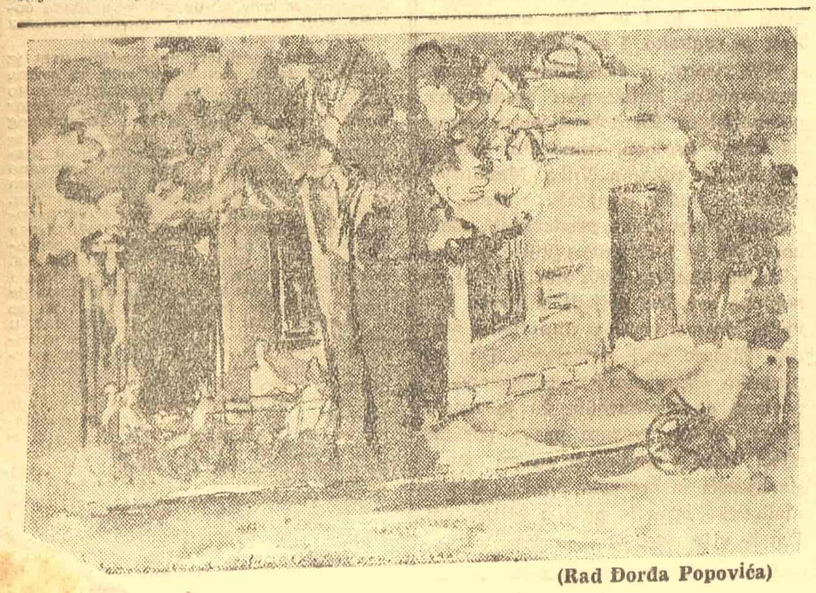

(Rad Đorđa Popovića)

MILAN BOGDANOVIĆ

KNJIGA O PRIRODI I ČOVEKU

(Miodrag Borisavljević: „VUKOVI", Prosveta, 1951)

Kad čovek dočita ovu čestitu knjigu, oseti se najednom vezan punom simpatijom za sadržaje koje je u njoj našao i za pisca koji mu ih je baš takve dao. Drugim rečima, čitalac i knjiga, ili, tačnije, čitalac i pisac postaju prijatelji. Mislim da je to pojava koja se sve ređe viđa, a koja je međutim znak najlepšeg odnosa koji se u literaturi, sa obe strane, i sa one koja je stvara i sa one koja je prima, može uopšte uspostaviti. Pisac može da ima želju, i ona je sve češća, da čitaocu ne prilazi, već da ga sebi privuče, da na njega nekako magnetski deluje, da mu se imponira višim stavom u kome se pred njime javlja. Takav način može, ali, razume se, i ne mora, da izazove respekt, divljenje, da podigne, pa i da afirmiše autoritet pisca. Ali to nesumnjivo ne smanjuje distancu između pisca i čitaoca. Naprotiv!

Između knjige Miodraga Borisavljevića i onoga koji ju je uzeo u ruke da je u sebe unese, nema nikakve distance. Ta distanca je, pre svega, izbrisana izvanrednom skromnošću kojom odiše svaka njena stranica, jednostavnošću do pune uprošćenosti u načinu kako je data, otsustvom nametljivoga efekta ili pretencioznog izraza ,tonom izvesne snishodljivosti koji, od prvih rečenica ,pisca i čitaoca stavlja u ravnopravni položaj, jednog uz drugog, kao ljude koji su se slučajno sreli i odmah jedan drugome s punim poverenjem pružili ruke. Ovu knjigu čitalac čita kao da sa piscem razgovara.

I to za čitaoca, od prve, određuje kvalitet i meru same te knjige. To je skromna knjiga, skromno data, ali čista, čestita, plemenita, ljudska u svakoj reči kojom je kazana. Čitalac oseća da mu pisac svoje doživljaje priča bezmalo kao sa nekim ustručavanjem, kao neko koji nosi u sebi imperativ da nešto dobro kaže, ali istovremeno i potrebu da se izvini što to mora da kaže. To je jedna od onih retkih knjiga u kojoj se pisac kao čovek sav sagledava, kao da se u njoj preslikao. I kako je ljudski lik koji iz nje gleda topao i plemenit, to i njegova reč zagreva i biva zavoljena. I doista, ova knjiga se dâ voleti.

Jer ona i ne govori drugo do o stvarima koje zacelo treba i koje se moraju voleti. Ona govori o prirodi, o čoveku u prirodi i o čoveku prema čoveku. A govori neposredno, prosto, elementarno. Priroda je tu priroda i čovek je tu čovek u onim stanjima koja se otkrivaju, ako bih tako smeo da kažem a da ne povredim skromnost ni pisca ni knjige, u nekim, doduše osnovnim ,ali nemenljivo moćnim oblicima trajanja i dejstvovanja. Ova priroda ovde i čovek koji je svojim prisustvom zagreva nisu se mnogo metamorfozirali od davnina do danas i nose, moglo bi se reći, neka doista iskonski utisnuta obeležja. Ali stanja koje se ovde daju i slikaju nisu za to ništa manje savremeno istinita.

To su stanja koja još u svima nama žive, i odnosi kojima se svi mi još uvek podvrgavamo, ali se ona ovde vide u čistim oblicima, bez zatrpavanja onim motivima kojima moderan čovek ta stanja i te odnose, iz prvobitne jednostavnosti, nužno, neizbežno i sve više pretvara u komplikacije i u komplekse. Ovde je čovek, kad je sam pred prirodom, njome odmah i široko obuhvaćen i njoj neodoljivo podvrgnut, sa nagonima da joj se divi, ali i da je trpi, da se sa njom bori, da je savlađuje. A kad je čovek postavljen u odnos prema čoveku, on je odmah sav njemu i okrenut i sa njime povezan, kao da sleduje onim zakonima kojima su ljudi i stvarali svoja ljudska savezništva i sjedinjavali sudbine, braneći ih, u zajednici, od drugih ljudskih skupova koji bi težili da ih naruše ili poniše.

Kroz sadržaje ove knjige Miodrag Borisavljević prati čoveka u stanju borbe sa drugim čovekom, koji je opasnost i, prema tome, neprijatelj. On ovde govori o čoveku u ratu i taj rat je istoriski određen, i u vremenu i u prostoru. Miodrag Borisavljević daje ovde svoja zapažanja i neke svoje doživljaje iz Balkanskoga i Prvoga svetskog rata. Ali to nisu podaci koji bi osobeno i specifično karakterisali stanja i oblike u kojima su se ti ratovi javili, niti ih oni ma u kom vidu objašnjavaju. To su stanja i oblici koji prikazuju elementarne nagone i motive čoveka u borbi sa čovekom-neprijateljem, osnovna prava čoveka koji je napadnut da mu se ona otmu, i koji ih brani divljom, iskonskom voljom. U prvim rečenicama, koje služe kao neka vrsta uvoda u ovu malu knjigu, sam pisac kaže da je njegova volja da se brani bivala sve veća ukoliko je neprijatelj imao više izgleda na uspeh. I kroz ta prosta, od iskona neizmenjena osećanja i raspoloženja, da se brani svoj dom, da se brani svoje tle, da se brani svoja sloboda, ne govoreći određeno o tome, ne objašnjavajući, ne analizirajući ih, bez refleksija, pisac otkriva ono vekovno i neumoljivo, nesavladljivo trajanje odbrane volje i našega čoveka, da svoje ne dâ i da sâm, i uvek, ostane svoj. I baš se tako dokazuje i njegovo pravo da se bori i pravednost njegove borbe.

Isto to elementarno ljudsko probija i kroz odnose čoveka prema čoveku, u zajednici i povezanosti sudbine i borbe kojom se ona brani. Upravo je dirljivo sa koliko se prosto rečenih motiva, jednostavno datih podataka otkriva duboka, od vekova neraskidiva solidarnost čoveka sa čovekom u zajednici koja se sva suprotstavlja opasnosti poništenja. Sve su to mali, na oko sitni, i reklo bi se, sasvim obični podaci, toliko obični da se čine beznačajnim, ali možda baš, u toj jednostavnosti i iskonskoj istinitosti, i ubedljivo rečiti. Ljubav za čoveka i brata, samilost za njega i njegovo stradanje, volja da se ljudi međusobno podrže i ohrabre, patnja koja se zajednički i u takvom ohrabrivanju lakše podnosi, topla ljudska reč koja očvršćuje i amalgamiše odbranbenu volju drugoga, humor u najtežim i najkrvavijim trenucima, — sve su to sadržajne niti iz kojih su ove male priče, ove crtice, ove zabeleške istkane. A sve je to, ukupno, neodvojivo vezano sa prirodom u kojoj se ljudi bore, prožeto onim osećanjem divljenja i straha, onog strahopoštovanja pred prirodom koje se u čoveku nikad ugasiti neće, i preko koga se i u savremenom čoveku otkriva njegov prastari predak.

Ustvari, priroda dominira u sadržaju ove knjige. Ona je vrhovna preokupacija piščeva. Pisac nju nosi u sebi, on je s njom nekako organski vezan, ona je njegova strast. Priroda ovde nije ni dekor, ni štafaža. Ona je gnezdo svakom njegovom sadržaju i, istovremeno, ona je u svakom ovom sadržaju sama njegova srž. Miodrag Borisavljević prirodu gleda iznutra, doživljuje je u zbivanju života u njoj i takvu je poznaje i razume sa ushićenjem pred njenim veličanstvenim otkrovenjima. Ona na njega deluje nekako magijski. »Ponekad, tako, usred noći, probudi me neko unutrašnje uznemirenje. U sobi svetlo. Znam: to mesec sija napolju. Pomičem zavese i sedam kraj prozora...« »Nad snežnim poljem uzdigle se mrtve konture stare hrastove šume. Nešto divlje, meni tako blisko i prijateljsko, zapahnjuje me iz nje. Svet šume oživljava oko mene...« To iz pisca govori praiskonski lovac. Ali na njega priroda deluje i onim svojim tajanstvom, koje je nekad u umetnosti nazivano »čudom prirode«, i koje on za sebe još uvek kao takvo doživljuje.

Eto tako izgleda ova skromna, ali dobrotom ispunjena knjiga o čoveku i o prirodi. U vremenu kad literatura, u mnogim svojim skretanjima, teži da pobegne od ovakvih elementarnih i bitnih sadržaja, ona odiše svežinom i doista je jedno osveženje.

GODIŠNJICE DVOJICE SRPSKIH REALISTA

Delo Stevana Sremca

(Nastavak sa prve strane)

Petronije iz pripovetke Čiča-Jordan već je zakoračio u red bezdušno ciničnih karijerista koji će, samo malo docnije, biti izraziti nosioci birokratske kaste korumpiranih, na mito i svakovrsnu pljačku pohlepnih činovnika. Tu je Sremac dao klice jedne socijalne bolesti Srbije.

Život vojvođanskog sela u Pop Ćiri i pop Spiri je ocrtan u socijalnim činiocima koje je Sremčeva blaga ironija i humoristička vedrina vezala u nasmejanu anegdotsku celinu bez oštrih problema, ali kratu realističkim podacima prvog reda, psihološkim detaljima trajne vrednosti i mnoštvom ličnosti koje proširuju

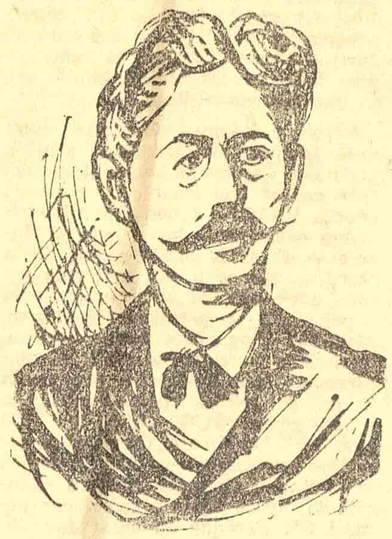

Stevan Sremac

opseg naše pripovedačke proze. To se ne odnosi toliko na gurmanski samozadovoljne popove, čiji uski životni vidici ne izlaze iz jalovosti i neskrivenog egoizma, niti na njihove ambiciozne žene (kćeri su već tipičnije, jer je Jula pretstavnik narodnog prostosrdačnog duha, a Melanija kaćiperka sa stranim, štetnim vaspitanjem, kao Sterijina Jelica), koliko na izrazitosti frau-Gabrijele, seoske torokuše, Niće »beamtera« sa primitivističkim ponosom siromaha koji se sasvim neznatno podigao na socijalnoj lestvici, prepredenog dosetljivca crkvenjaka Arkadija. Uz njih, a iz drugih sredina, prvenstveno iz srbijanske palanke, treba ubrojati Vukadina, arhivistu, bezobzirnog izrabljivača, plastičnu i živu kombinaciju hajduka i zelenaša; Sibina Sibinovića (iz pripovetke »Česna starina!...«), eksploatatora koji svojim siromašnim kirajdžijama zbog neplaćene stanarine skida vrata i prozore sa stanova; junaka u ratovima i pijanicu u miru kapetana Marjana; one živopisne likove glumaca iz Putujućeg društva i dr.

Sremčeva satira, vođena pogrešnim vaspitanjem ujaka Jovana Đorđevića, crkvara i konzervativnog istorika, nije pogađala ni pogodila cilj. Njom je Sremac plâtio tribut svome neshvatanju pokreta Svetozara Markovića, kao što je svojim istoriskim pripovetkama Iz knjiga starostavnih odužio dug poštovanja legende u istoriji Ta satira Sremčeva u »Limunaciji« na selu, Maksimu Ecce homo!, delimično u Vukadinu, Zlom podaniku, Političkom mučeniku, u svima pripovetkama u kojima je jetka žaoka uprena protiv »novih ljudi«, kojima se, ipak, nema konkretno šta da prebaci, osim njihovog zanesenjaštva i preteranosti, nije primljena ni u vremenu kad je postala. Ni od publike ni od kritike. Ali je naša kritika uvek isključivo na nju mislila kad je govorila o Sremčevoj satiri, pa se uporno predvidalo da postoje i drugi, opravdaniji i napredniji vidovi njeni. Ma da je u nas već raspravljeno pitanje o uticaju Gogoljevu i ma da toga uticaja ima, ipak satirička reč i slika Sremčeva nikad ne potresa onim gorkim zvukom gogoljevske optužbe, nego se zadržava na granici delikatnog i uzdržanog ironisanja. Takva, prijatna satira je u pripoveci Jeksik-adžija o svetkovanju bezbrojnih malih svetaca ili o vatrometima »koje opštinska vlast priređuje o danima koje Srbija tako često svenarodno slavi«. Oštrija je satira u već pomenutoj Česnoj starini na političku tradiciju radikala: da se apisom u partiju brišu sve negativne osobine. Takvih žaoka ima i u drugim pripovetkama. One dostižu svoj najpuniji i umetnički najuverljiviji izraz u Vukadinu, koji je i oštra i dokumentovana kritika jednog društvenog sistema sa mnogim slabostima i trulostima

U današnjem trenutku prijatno je utvrditi da je popularnost Sremčeva kod najširih krugova čitalačke publike neumanjena. Već od pojave njegovih prvih dela Sremca je publika prihvatila kao prisno voljenog i dragog pisca. Preko pola stoleća ta popularnost ne poznaje oseke. To je pozitivno i za pisca i za našu današnju stvarnost čijoj kulturnoj sadržini stvaralaštvo Stevana Sremca, u svojim umetnički i životno najzrelijim rezultatima, daje značajan prilog.

Boško NOVAKOVIĆ

ODLIKE REALIZMA PETRA KOČIĆA

(Nastavak sa prve strane)

vlasti, satirično je ismejana podatljivost ropstvu, mrak tupoglavosti koja je tuđa planinskim ponositim visinama.

U prozi Petra Kočića ocrtava se vrlo izrazito njegova umetnička snaga neposrednog doživljavanja stvarnosti bosanskog sela i planinske prirode, slikovitost u opisima štimunga seoskog života i stihije u prirodi, živo, oštroumno i duhovito prodiranje u karakter i mentalitet seljaka čiji život poznaje u biti i kome je uvek prilazio da do kraja razotkrije njegovu psihologiju. A interesovale su ga jake, plahe, silovite, stihije prirode seoskih ljudi, ili pak one mudrijaške kojima je reč bremenita tragičnim životnim iskustvima. Stihija u prirodi i stihija u čoveku je jedan motiv koji je bio drag Petru Kočiću. Njegove ljubavne priče, izuzev »Tube« koja je u stilu seoskih idila, pune su elementarnnog temperamenta i elementarnih strasnih erupcija. Plahovite krvi nisu samo muškarci, to su i žene u prozi Petra Kočića, koje su takođe svojeglave, nepokorne i neukrotive. I kod muškaraca i kod žena u njegovoj prozi, u njihovim prirodama i međusobnim odnosima živi planina, njena vrletnost i snaga njene elementarnosti.

Seoske devojke prikazivao je sa velikom ljubavlju prema svežoj, zdravoj i krepkoj lepoti prirode. Sve su kršne, jedre, bujne lepote i sve plahe i puštene u ljubavi. Putenost u Kočićevim opisima nije onako nagonski sirova kao u prozi Ive Ćipika. U njoj su čak poezije mladosti usklađene u poeziju prirode. Raspoloženja mladosti kada bujaju, uvek su u stilu Petra Kočića poletna, sveža, snažna, prožimaju se bujanjem same prirode i njenim nemirima. Kočićeva Mrguda odrasla u planinama bujne je i plahe krvi, jakih, vrelih osećanja. Njena ljubav je neobuzdana, planinska. Njena krv plane u prirodi razbuktalo i tu razbuktalost Kočić opisuje slično Bori Stankoviću slobodno, neposredno sa onom poetizacijom mladosti koju ona u sebi nosi. Kočić daje ljubav i sudbine mladih ljudi na zelu u skladu sa lepotama, nemirima i stihijama planinske prirode. U pripoveci »Kroz maglu« došao je do snažnog izraza veliki umetnički dar Petra Kočića da dočara dramatiku ljudskog života u dramatici prirode. Stihija prirode u čoveku stapa se sa stihijom u prirodi i tada kada se u njemu razgori žar strasti i tada kada ga razdiru veliki bolovi i očajanja. Susret sa izbezumljenom od bola Mariškom u magli dat je u kratkim potezima snažno, poetski potresno. Potresna je slika njenog upadanja sve dublje u zlokobnu maglu u kojoj njeno lščezavanje impresionira dubokom ljudskom tragikom.

Tragedija seljaka u stihijama prirode u planinama data je u Kočićevoj prozi s najviše umetničke snage u pripoveci »Kroz mećavu«. U njoj je došla do najpunijeg izraza sinteza kvaliteta literarnog stvaranja Petra Kočića, sinteza odlika njegovog realizma i njegove poezije. U realistički motiv ove pripovetke uneto je i epsko sudbinsko vizionarstvo u duhu narodne poezije, koje daje pojedinim slikama, opisima rušenja moći i sile bogatstva na primer, velike dimenzije. Duboko ljudska tragedija došla je do potresne reči u opisima borbe deda i unuka sa stihijama mećave. Kulminira teškom životnom dramom onaj momenat kad starac očajnički poziva u zaglušnoj stihiji vihora unuka koji je pao pod naletom mećave. Tu je duboko umetnički impresivno dosegnuta katastrofa ljudskog života i ispolinska snaga ljudskog srca. Moćno u slikovitosti i doživljenosti data je i završna poenta ove ljudske tragedije u pobesneloj prirodi. Po intenzitetu dramatike, po veličini opisa stihije prirode, po dubini zahvata ljudskog života u tragici, ova pripovetka spada u umetnički najsnažnije u našoj književnosti.

Kočić je u detinjstvu bio impresioniran »pometeničkim« i »ginjeničkim« grobovima koji su posejani u njegovim zavičajnim planinama. »Ginjenički« grobovi inspirisali su ga da napiše tragičku povest seoske bune »Vukov gaj«. Seljaci ne daju delo svojih ruku tuđincu i golim grudima suprotstavljaju se oružanoj sili. Seljačka buna vihorno se diže u odbranu prava na zemlju, u zaštitu narodne muke i narodnih tradicija. Mračan epitaf utiskuje se na »ginjeničkim« grobovima kao epska tužba: »Nemilosna tuđinska ruka ističe i sasiječe sve i odnese u daleku zemlju, a ojađeno Zmijanje obavi se u tugu i žalost golemu«. Vrletno i nepokorno Zmijanje sa ljudima ponositim i samostalnim, ljudima »svojim«, okupiralo je umetničku maštu i srce Petra Kočića. U prozi »Zmijanje« s velikom ljubavlju i divljenjem, ocrtao je lik žilavog, nesavitljivog, hrabrog i dovitljivog slobodarskog naroda, koji je dugo i dugo izdržao sve udarce ropstva ne pokorivši se sili. Kočić je sa velikim darom znao da uoči rezervoar narodne vitalnosti latentne snage koje narod u sebi nosi, onu njegovu sirovinu iz koje se kuje duh slobode i ustanka i u svojim književnim delima je zahvatio neke bitne odlike nacionalne individualnosti.

Elementarnu vitalnost ljudi svoga kraja opevao je i u pričici »Jablan«. U detetu, koje se s toplom, najprisnijom ljubavlju pribilo uz svog bika, u njegovoj veri da će njegov bik nadbosti carskoga, u onoj neizrečenoj slutnji da će na viteškom megdanu puk srušiti moćnu carevinu, u ponosu maloga Luje, u trijumfu koji se ori zmijanskim planinama nad pobedom snage koja je izbila odozdo, iz puka. Dirljivu, svetlu i veliku doživljajima prirode impresivnu u uzbuđenjima dečjeg srca i veličini opisa borbe bikova, pričicu »Jablan« inspirisalo je Kočićevo buntovno rodoljubivo srce, topla, izdašna ljubav svojoj zemlji, svome zavičaju i

Retko koji od naših pisaca i takvu umetničku snagu da doča rodu, njen dah, njene stihije je to umeo Petar Kočić. Plani u njegovim ljudima, u njihovim loženjima i u čitavom ambij kome se odigrava njihova drama gove slike prirode su sveže, lu čiste u izrazu, pročišćene po probirom. On se srodio sa svoji ninama. Umeo je da dočara dramatiku atmosfere u kojoj vl besni prirode. No takođe je um u poetskim slikama dočara i m tične lepote planina i njihovih p ža. Kočić je u svojoj prozi spaja skladivao prirodu sa raspoložen čoveka. Neki put je i svoja lična, jektivna raspoloženja prenosio u tive prirode. Kada je trebalo dati u življaj tragike života, Kočić je o vao mećave i magle, kada je da doživljaj bujanja mladosti, njeg proza je bila puna sunca i svet prirode.

Kočić je u svome literarnom st ralaštvu bio veran svome naro hrabro je ispoljio ovu vrlinu koju istakao kod Jakšića. Živa, goruća vremenost života naroda sa svo bitnim političkim i nacionalnim c ma ušla je u njegova književna d Zmijanje koje mu je dalo motiv za realističku sliku položaja sela i poeziju prirode živi u njegovoj pr kao ognjište bune kmeta protiv ro stva. Literatura Petra Kočića je u b aktivna, borbena, u odnosu na vita na i sudbonosna pitanja njegove s vremenosti. Njegove satire »Jazav pred sudom« i »Sudanija« poslu su kao najefikasnije oruđe bune p tiv ropstva okupaciji. U »Sudaniji« imao vrlo duhovitu satiričnu zamisa Apsanici u tamnici improvizir glavnu probu suđenja i sudske pr

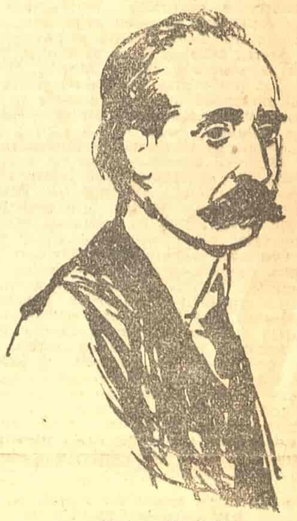

Petar Kočić

cedure kroz koju će proći kad se u sudu nađu na optuženičkoj klupi. Apsenici tuže, apsenici brane, oni svedoče, oni i sude. Oni u svoje uloge unose i ličan doživljaj, a naročito živu maštu, jer uspevaju da stvore realnu atmosferu suda i uzbuđenja za vreme pretresa. »Sudanija« žestoko ismejava birokratski formalizam okupatorskog pravosuđa, razgolićava njegovu otuđenost od života naroda, njegov neprijateljski odnos prema bosanskom seljaku. Na fonu ove satire ocrtava se u surovoj realnost bedan položaj bosanskog kmeta, njegova ogolelost, njegova patnja u teškim okovima okupacije.

Kočić je seljaka znao u dušu. Nijedan lik seljaka nije kod Kočića shematičan. Lik njegovog seljaka je realan, istinit, duboko proživljen. On je bolje nego iko od naših pisaca udubljivao se u karakter seljaka, otkrivao njegove prirodne sposobnosti i obdarenost ispod debele naslage primitivnosti. Našao je složenost, nedokučenost i zagonetnost karaktera u primitivnom čoveku. Ulazio je i u njegova pritvorstva, lukavstva, u njegova sirova oruđa duha kojima je vekovima branjena njegova egzistencija. Ljuti, oštri humor gorštaka dao je planinskog bodrog daha Kočićevim patriotskim i buntovnim ustancima u književnim delima i napisima protiv okupacije i ropskog položaja kmeta.

Kočić nije stizao da razvija fabulu u svojoj pripoveci i zaustavljao se uglavnom na momentima i događajima iz života. Velik radovi u smislu izrađene kompozicije su mu samo »Jazavac pred sudom« i »Sudanija«. Pretežan broj njegovih proznih radova je u skicama, crticama i impresijama. To je usledilo zbog njegove preokupiranosti u političkoj borbi u kojoj je jedan veliki period svoga života tada kada je njegovo književno stvaralaštvo trebalo da bude najbujnije, tamnovao. Govoreći o Đuri Jakšiću on je izneo i ovo svoje mišljenje o umetnosti: »Po mom mišljenju ima dvije vrste pjesnika: pjesnici, čija su djela i život puni zanimljivositi, nestalnosti i burne neobuzdanosti životne, i pjesnici, čija su djela velika i značajna, a život im je običan, tih i miran kao i kod običnih, svakidašnjih filistara«.

Visoki umetnički kvalitet Petra Kočića je i u njegovom jeziku. Skerlićeva konstatacija da se Kočić »odlikuje čistotom, tečnošću i neusiljenošću svoga jezika, da on »piše jezikom Njegoša i Ljubiše, svežim neiscrpnim gorštačkim jezikom, punim snage, poleta i slikovitosti, i da u tom pogledu stoji nad svima njemu savremenim pripovedačima srpskim, »vrlo te tačna.« Kočić je video u jeziku moćno izražajno oružje umetnosti i snagu i veličinu individualnosti narodne. Jezik kojim je on pisao svoju prozu već je sadržavao lepote i slikovitost poezije. U njegovom jeziku ogleda se bistrina i kristalnost planinskih vrela, čistoća i opojnost planinskog daha i krepkost, jedrina planinskog zdravlja.

Velibor GLIGORIĆ

Tiha obala

Kada te slomi samoća
i k zemlji prigne čama,
nad obalu se, čovječe,
tihu nadvini:

Široko nebo i krila
vidjet ćeš
— u dubini,

i vidjet ćeš najbližeg sebi
sebe sama

Pa ako duh svoj
smiriš
nad izvrnutom slikom,

biti ćeš pod nebom
viši
od neba u svakoj kaljuži,
i sam
u svakoj lokvi
samome sebi najbliži...

O tome ne govori
nikad nikom

SLOBODAN NOVAK

štu punu zdjelu kupusa s mesom, a zatim donese veliki nenačeti kruh, jutros pečen. Korica mu rumena, ispucana, zamirisalo od njega čitavo dvorište.

— Svetoga mi Raka, Martine, je li to moguće! — izdrlji Gapan oči. Toliki kruh vi pečete, pa još od pšenice.

— Jest, pečemo ga svaki četvrti dan! — kostruši se djed od ponosa. — Kad je nužda, primješa se i kukuruznog brašna popola, ali ove godine neće biti nužde, pšenica rodila ,ima je kao pljeve. Već sam je pribavio jednu vreću bez po muke ,a od zime ću još jednu.

Gapan ispružio glavu prema djedu i sluša bez daha kao dijete priču.

— Sad ne laže! — potvrđuje i baba. Nego ded se prihvatite kupusa.

Zdjela se časkom ispraznila Gapan progutao tri puna tanjura, a kruh mota da mu sve zaušnjaci pucaju. Mati se kradom smijuljii i neprestano ga nudi. Kad već on nije mogao dihati od sitosti, obazre se na djeda:

— Martine, reci mi točno rada neće ovdje tako skoro ponestati?

— Ta bit će ga za desetak i više godina! Vidio si one puste šume po okolnim brdima, sve je to gradsko ili vlastelinsko; na svakom kraju ili se ruši šuma ili čiste krčevine od panjeva. A tko je za taj posao nego Ličanin. Grad hoće da uvijek ima stalne šumske radnike na okupu, pa im daje jevtino zemlju na otplatu, a iz šume badava građu za kuću. Lani došlo desetak naših tamo od Bruvna — eno ih već u svojim kućama. Istina, sve su te kuće napola pletare, napola brvnare, ama imaš krov nad glavom, ne pokrivaš se nebom. Dogodine će se još bolje okućiti, kad se malo okrpe radom.

— Vi, Ličani, kao da ste drukčiji svijet, nego ovi naši doseljeni Primorci u ulici, — izgovori mati zamišljeno. Vi se uvijek nekako iskopate iz nevolje, a oni ne znaju ništa drugo nego bježati u Ameriku.

— Ta mani se, i naših je puna Amerika! — odmakne baba.

— Varaš se, snajo — prihvati i djed kome se sasvim razvezao jezik. Ličanin zna šta je siromaštvo i glad, no svejedno ima kakvu-takvu njivicu kozu, pa i kravu, konjče... Odrastao je u šumi i gori, sjekira i pila vazdan su mu u rukama; ama ono u Primorju nije već ni siromaštvo, nego još nešto gore: od mladosti ispijaju im snagu sunce i kamen, svuda pusta golet, iz kamena možeš dobiti samo iskru, a ne kukuruzno zrno. U moru ima hrane, ali ona je kao zec u šumi, treba je uloviti. Ne padne li kiše, izgori ljudima utroba od žeđi, nemaju li koga da je vazdan u potrazi za drvima po kršu, neće imati ni vatre ni ognjišta. A djece u njih sve po desetak, jedno drugom do uha, znaš i sama. Koga nevolja natjera da se preseli s familijom u Slavoniju, dođu o-

vamo goli i bosi, desetak gladnih usta... I sad, što! Primorac je nevješt šumskim radovima, njemu daj rada u kamenu ili na zemlji. Da im je odmah par jutara slavonske zemlje — oranice, vinogradić — pa da vidiš, što bi stvorili! Ti ne žale sebe u radu... A ovako, iz njihova rada drugi vuku korist, dok oni jednako gladuju kao i u Primorju. Što će onda, nego bilo kako skucaj novac za »šifkartu« pa u Ameriku, u ugljenokope.. Nije to, snajo, drukčiji svijet, nego ti je Primorac oduvijek jače pritisnut nevoljom, kao mlinskim kamenom. Evo ćeš me odmah razumjeti. Ako Ličanin dođe do boljeg zalogaja, on misli: »Neka sam gladovao, ali sad ću se nasititi do volje« — i udri po jelu. Dođe li Primorac do zalogaja, samo gleda u nj i sve uzdiše: »Što ću jadan: ako se najedem sad, o Božiću gladovat ćemo ja i djeca«... I ne usuđuje se nimalo više prezalogajiti, a kamo li najesti se do sita. A kad osvanuo Božić, on i djeca svejedno gladni...

Gapan, koji je dotle kunjao, naglo digne glavu i pogleda oko sebe upaljenim očima, kao da se trgao oda sna

— Kad je tako, Martine, kako sam čuo od tebe, onda sam dobro učinio. Neće mi unučad više gladovati. Ostat će Ličana u Lici i bez nas — izreče polako ,odsijecajući svaku riječ. A sad ću malo prileći ondje u hladovinu pod šupom da otpočinem od puta.

Razićemo se svak na svoju stranu. Gapan se istegao u šupi na golu zemju, stavio pod glavu kladu i čas kasnije već je hrkao.

Predvečer, kad smo se ja i mati vratili s rijeke, gdje je ona prala rublje, nađemo Gapana u dvorištu sa babom. Viču, smiju se i peckaju.

— I od tebe je vrag uzeo ušur, kao i od onoga mog prokletnjaka! — tobože će srdito baba, kad je ugledala nas.

Gapan se uzvrtio oko matere, skida joj korito s glave, mene bacio uvis kao loptu i dočekao na ruke. Sav je promijenjen: postao obijestan, razgovoran, jezik mu teče kao i djedu. Pristao uz mater, prati joj svaki korak — eto ga za nama i u kuhinju.

— Snajo, da progovorim s tobom riječ-dvije: imam nešto novaca, a Martin mi veli, da ćeš mi ga ti najbolje spremiti i pričuvati.

— Pa dobro, mogu...

On izvuče ispod košulje platnenu kesicu.

— Evo, dobro mi to čuvaj. Reći ću ti istinu, i Martinu sam tek popodne rekao: prodadoh u Lici njivu i kućerak, hoću da se preselim. Ovu zimu ne bi mi više unučad tamo izdurala od gladi, radije ću prežaliti Liku nego njih. Ostadoše s materom kod rodbine, dok se ja ovdje nekako smjestim. Popodne sam bio s Martinom na Gradskoj općini i sve ispade onako kako mi je govorio: dobiću jevtino komadić zemlje i besplatno građu. Sutra će biti sve uređeno — i sretna li mene, još prije zime slupat ću kolibu drvenjaru i dobaviti svoju familiju.

Mati sa smješkom uzme kesicu.

— Pa zar ćete mi ostaviti tolike novce samo tako, bez potvrde i svjedoka.. A da ih zatajim?

On iskrivi lice i pogleda je žmirkajući, kao da ima posla s obijesnim djetetom.

— Ti... zatajiti! Hajde, ne govori štogod! Poznam ja tebe u dušu, makar te ne vidjeh do sinoć. Ti si poslenica, grom te spržio.

Josip PAVIČIĆ

(Rad Marinka Benzona)

Kratke vesti iz inostranstva

Mijre: Valeri Larbo

EDAMDESETOGODIŠNJICA RODENJA VALERIJA LARBOA

Francuski književni list »Le nuvel literér« svečano je obeležilo sedamdesetogodišnjicu rođenja Valerija Larboa. Pesniku koji je, pre četrdeset godina, pored Apolinera i Bleza Sandrara, doprineo obnovi francuske poezije, odali su priznanje istakнuti pisci: Rože Marten di Gar, Žan Polan, Andre Moroa, Emil Anrio, Žil Romen, Žil Sipervijel, Marsel Arlan i dr. List tako objavljuje odlomke iz Larboovog dnevnika sa puta po Italiji 1932. Pesnik »Pesme A. O. Barnabuta« 1913), romanopisac (»Fermina Markez« 1911), novelista (»Ljubavnici, srećni ljubavnici« 1921), esejista i putopisac, tvorac zanimljive i složene ličnosti Barnabuta (»Dnevnik Barnabuta« 1913), Valeri Larbo već petnaest godina živi paralizovan u svome rodnom gradu Višiu.

ČASOPIS POSVEČEN BALZAKU

Rad francuskog časopisa »Kurije balzasien« namenjenog proučavanju života i dela Onore de Balzaka nastavila je publikacija »Etid balzasien« kojoj stoji na čelu Žan Dikurno. Među prilozima u prvom broju ističe se esej Huga fon Hofmanstala o autoru »Ljudske komedije«.

NOVA POZORIŠNA SEZONA U LONDONU

Londonska pozorišta pripremaju zanimljiv repertoar za novu pozorišnu sezonu. U pozorištu Sent Džems gostovaće Žan-Luj Baro i Madlen Reno sa svojim ansamblom iz pariskog teatra Marinji. Ovo je prvi put posle niza godina da jedan francuski pozorišni ansambl gostuje u Engleskoj. Davaće se Molijer, Marivo, Žid, Klodel i Salakru. Žana Anuja nije potrebno upoznavati sa londonskom publikom. Njegov »Poziv u zamak« održao se skoro šest meseca na repertoaru. Ove jeseni prikazivaće se »Ardel« i »Putnik bez prtljaga«. Posle gostovanja Baroa, u pozorištu Sent Džems Orson Uels će prikazati »Otela« u kome sam igra naslovnu ulogu. U pozorištu Old vik, u kome se takođe priprema »Otelo« davaće se delo engleske renesanse »Tamerlan Veliki« od Bena Džonsona. Možda najzanimljiviji pozorišni eksperiment ove jeseni biće Šekspirova »Oluja« i opera Henrija Parsela »Didona i Eneja« koji će se izvoditi u jednom malom teatru, uređenom po ugledu na pozorišta iz Šekspirovog doba i snabdevenom samo onim tehničkim uređajima koji su bili poznati pre 350 godina. Poznati pozorišni i filmski umetnik Bernad Majls uredio je ovo pozorište u jednoj prepravljenoj školskoj zgradi u bašti svoje vile. Sala ovog pozorišta moći će da primi svega 170 gledalaca.

PREPISKA ROMENA ROLANA SA RIHARDOM ŠTRAUSOM

U trećem broju »Svezaka Romena Rolana« (izdanje Alben Mišel) objavljena je prepiska autora »Žan-Kristofa« sa istaknutim nemačkim muzičarem Rihardom Štrausom. Ova korespondencija značajna je kako za istoriju muzike tako i za francusko-nemačke kulturne veze.

IZLOŽBA I MANIFEST SALVADARA DALIJA

U galeriji Vel u Parizu otvorena je 20 juna izložba radova španskog slikara Salvadora Dali. Izložene su, pored ostalog, slike »Komad hleba«, »Leda« i »Madona iz Port Ligata«, za koju je pozirala Dalijeva žena. Senzaciju je izazvala reprodukcija u materijalu jednog kaleža, koji je izradio Dali prema jednom crtežu Paola Učelo.

Kritika nije povoljno ocenila izložbu Salvadora Dalija. Ona je odala priznanje njegovoj majstorskoj tehnici, ali je istakla da je Dali ostao u osnovi jedan imitativan slikar. »Nikakav originalni doprinos« pisio je nedeljnik »Ar«.

Više komentara je bilo u francuskoj štampi o manifestu koji je objavio Dali pod naslovom »Mistični manifest« i koji je pročitao pozvatim novinarima. U tom manifestu, Dali tvrdi da njegova umetnost označava novu post-atomsku epohu u umetnosti. »Mladi naučnici koji su doveli do napretka u modernoj nauci bili su mistici, pa i umetnici postaju mistici kad imaju posla sa naukom«. Dali veli u svom manifestu da je Pikaso uspeo da sažme u svojim radovima sve postojeće težnje ka stvarenju ružnoga i završava hvalisavo svoj manifest rečima: »Postoje dva genijalna španska slikara. To su Pikaso i ja. Kako je Pikaso gotov, to ostajem samo ja«.

SAVREMENA MEKSIKANSKA UMETNOST

Odličnj poznavalac meksikanske likovne umetnosti Margarita Nelken objavila je studiju »Savremena meksikanska skulptura« (»Edisiones meksikanas«). Ova originalna nacionalna skulptura, kao i velika platna meksikanskih slikara namenjena javnim zgradama, odlikuje se monumentalnošću. Moderni izraz ne sprečava meksikanske vajare da ostanu verni najlepšim tradici, jama svoje zemlje. Vajari Ignasio Azuzolo, Francisko Zuniga. Ortiz Monasterio, German Kueto, Arenas Betankur i Geles Kabrera doprineli su svojim delima da Meksiko zauzme ugledno mestu u umetnosti današnjice. Knjiga je bogato ilustrovana reprodukcijama najznačajnijih vajarskih dela.

U istom izdanju, kao prva knjiga kolekcije »Meksikanski slikari«, objavljena je studija Margarite Nelken o uglednom slikaru Orozku Romenu.

(Rad Marinka Benzona)

SAVREMENA MAKEDONSKA PROZA

(»Novo pokolenje«, Beograd 1951)

Izbor makedonskih pripovedaka u ovom zborniku napravio je i preveo ih D-r Haralampije Polenaković. On je napisao i opširan uvod, u kome je dao istorijat makedonske literature, obuhvativši vreme još od Ćirila i Metodija pa sve do današnjih dana.

Razvoj makedonske književnosti išao je uporedo s razvojem političke i društvene stvarnosti makedonskog naroda, koji je imao tu tragičnu sudbinu da je u toku skoro čitave svoje istorije bio porobljavan, ugnjetavan i cepan, deljen između suseda. Robovanje pod Turcima, ugrožavanje nacionalnog opstanka od strane Bugara, Srba i grčke crkve — to je uglavnom pečat dosadašnje istorije toga darovitog naroda. Makedonija kao takva postaje slobodna zemlja tek u Narodnooslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda. Otada upravo i počinje njena nacionalna literatura u evropskom smislu te reči.

»U razvitku savremene makedonske književnosti ,kaže prevodilac razlikuju se dva perioda, period pre drugog svetskog rata i period borbe i izgradnje. Kako u prvom, tako isto i u drugom periodu bolji i obimniji deo pretstavlja poezija.«

Makedonski pesnici se oslanjaju uglavnom na bogatu narodnu poeziju, punu tuge i bolnog otpora, i tek u poslednje vreme oni osvajaju poseban, individualan izraz. Razvoj makedonske proze, nove proze, išao je teže i sporije. Ona se rodila tek u godinama Narodnooslobodilačke borbe Jugoslavije. Dotle su mnogi makedonski pisci stvarali na bugarskom ili srpskom jeziku. Tek sada makedonska literatura dobija pravi nacionalni karakter, tek sad makedonski pisci mogu da nepritešnjeno stvaraju umetnička dela. Otuda ona imaju, u većini slučajeva, izvesne osobine početništva. A to već i zbog toga što su i oni sami, u vremenskom smislu, većinom početnici. Blagoje Korubin, na primer, sem pripovetke objavljene u ovom zborniku, nije štampao još nijednu drugu.

»Današnji pretstavnici makedonske proze, kaže Haralampije Polenaković, sve su mladi ljudi, vaspitani na naprednoj, progresivnoj literaturi, oboržavaoci i podražavaoci Maksima Gorkog. Učesnici u velikoj Narodnooslobodilačkoj borbi, već u toku same te borbe neki od njih počeli su da pišu, a ostali, posle oslobođenja, sređujući svoje utiske i materijale, pokušali su u svojim pripovetkama da još jednom, sada sa čitaocima zajedno, pređu put borbe partizanskih jedinica, put koji su, neki od njih, već jednom prešli kao borci.«

Preterano je reći da su mladi makedonski pisci baš podražavaoci Maksima Gorkog. Oni ga, nesumnjivo, puno vole, ali, možda i pored podražavanja, oni u svoja ostvarenja unose dovoljno svoje individualnosti. Motiv majke, koji se kroz ovaj zbornik provlači, potseća na veliku romantično revolucionarnu poemu Gorkog, no ta sličnost motiva odgovara makedonskoj stvarnosti naših dana. Makedonska majka kod Vlada Maleskog, Radoslava Petrovskog i Borisa Bojadžiskog nije nikakva literarna kopija. I mi Srbi znamo dobro za likove takvih majki. Njih je video, darovito osetio i u poemi obesmrtio hrvatski pesnik borac Vladimir Nazor.

Plodonosan uticaj Maksima Gorkog na mlade makedonske prozaiste oseća se u njihovom socijalističkom realizmu, u onom aktivnom, borbenom, (a ne fotografskom) realizmu o kome je slavni ruski pisac često i rado govorio. U tome umetničkom postupku mladih makedonskih pisaca ima, naravno, i naivnosti. Pojedini odeljci u nekim pripovetkama prelaze u novinsku reportažu. Oni izbegavaju psihološke zamršaje, i to je pošteno — ne uplitati se u ono što se ne može. Ali ono što daju nije nimalo neverovatno, a često je slikano jarkim i ubedljivim bojama.

Izuzev Đorđa Abadžijeva, koji u kratkim i teškim potezima slikovito prikazuje robovanje pod Turcima, makedonski pisci u ovom zborniku obrađuju, uglavnom, nedavnu prošlost, iz koje je potekla naša današnja stvarnost. Ima kod ovih mladih makedonskih pisaca i ulaženja u psihološke finese. Borko hoće da učestvuje u štrajku i to poverava majci Efti, a ona »koja se prvi put našla pred jednom akcijom, odgovori mu, možda ne u potpunoj saglasnosti sa svojim materinskim srcem: Idi, sinko, nego šta ćeš! Ići ćeš! I malo kasnije dodade: čim ti kažem da tako treba — tako je! I odjednom produži sa čitanjem »Matere«, kao da se bojala da se ne bi pokajala.« (»Crvena georgina« Blaža Maleskog).

Mladi makedonski prozaisti imaju dovoljno smisla za lirske ekspresije, »Jutro je bilo zaliveno teškom, zloslutnom tišinom« (»Blokada« Jovana Boškovskog); »ceo grad kao da se bio sakrio u samog sebe« (»Tetka Marija« Radoslava Petrovskog); »čim bi zapevao Tuše, vetar je prestajao u trskama« (»Kraj jezera« Đorđa Abadžijeva) i tako dalje.

Nema nijednog priloga u ovome zborniku savremene makedonske proze koji ne bi nosio izvestan umetnički kvalitet. U skromnoj pripoveci »Jedno detinjstvo« Dragice Najčeske na dirljiv način je ispričano u vozu za gradilište jezivo detinjstvo jedne devojke, tužna istorija jedne siromašne porodice.

Ova lepo opremljena i znalački protumačena knjiga od strane prevodioca i priređivača Haralampija Polenakovića dostojno reprezentuje današnju makedonsku prozu, koja je sva u poletu i zanosu jedne zdrave i borbene mladosti.

Risto RATKOVIĆ

„Mladost“ u opasnosti?

Pod ovakvim naslovom, samo bez upitnika, napisao je Jurij Gustinčić u »Književnim novinama« od 21 avgusta 1951 članak koji vrvi napadima na upravni odbor i radnički savet preduzeća »Novo pokolenje« Stanje časopisa »Mladost« bilo je, izgleda, samo povod da se napadne izdavačka politika našeg preduzeća, poturajući nam sve moguće grehove.

Za šta nas sve optužuje Jurij Gustinčić? Teško bi bilo reći za šta nas ne optužuje. Naš plan je »konzervativan«, nemamo »široke kulturne perspektive«, mi smo »konzervativni oportunisti«, naše »komercijalne tendencije« su takve da smo gori i od nekih »kulturnijih građanskih izdavačkih izdavača«, a prema časopisu »Mladost« postupamo prosto zločinački. On nama, odnosno članovima naše redakcije, kako izgleda, zamera čak i to što smo svoj ukus izgradili kroz gimnaziju i visoku školu (gde je to Jurij Gustinčić izgradio svoj hiperprogresivni ukus?). Ove teške optužbe Jurij Gustinčić izbacuje sa superiornom lakoćom. Da vidimo koliko sve to ima stvarne podloge.

Najpre o časopisu »Mladost«. Radi veće jasnoće, evo nekoliko kratkih podataka. Časopis je pokrenut krajem 1945 godine kao izdanje Centralnog odbora USAOJ-a i pod tim rukovodstvom ostao je — kao i naše preduzeće — do kraja prošle godine. Cena časopisu bila je u tim godinama gotovo uvek niža od stvarnih troškova i pokrivala se planskim gubitkom. Međutim, zbog neprodatih brojeva, gubitak je ponekad bio i veći od planiranog. Radi ilustracije, evo nekih brojki: gubitak na časopisu iznosio je u 1949 godini 421.779 dinara, a u 1950 godini 512.522 dinara. Od početka ove godine preduzeće se, kao posledica izvesnih nužnih mera, našlo u situaciji da izdaje časopis samo, bez pomoći CK Narodne omladine Jugoslavije i bez planiranog gubitka. Zato smo, još krajem prošle godine, izvršili malo povišenje cene časopisu, sa 20 na 25 dinara, da bismo je učinili realnom. Međutim, gubitak se ipak pojavio, jer je od broja 1 ove godine ostalo neprodato 993 primerka, od broja 2 ostalo je 2038, a od broja 3—4 do sada 146 primeraka. Nova teškoća pojavila se kad je cena hartiji na kojoj se štampa »Mladost« povišena, kao što je poznato, šest puta. Da se Jurij Gustinčić potrudio da se malo obavesti o finansiskoj strukturi našeg preduzeća, onda bi mu postalo jasno da mi deficit »Mladosti«, koji je bio neminovan, nismo mogli pokrivati ni iz kakvih »konandojlovskih izvora«, jer naše preduzeće radi b e z d o b i t i, nema egalizacionog fonda, a od propisanog rabata i marže ne može pokrivati gubitke časopisa. Nećemo se truditi da objašnjavamo Juriju Gustinčiću ove pojmove, jer je s time trebalo da se upozna pre nego što je počeo da piše.

Posle povišenja cene hartiji upravni odbor preduzeća, na zajedničkoj sednici sa redakcijom preduzeća, došao je do zaključka da u novoj situaciji ne može izdavati časopis »Mladost« bez dotacije od strane države ili neke društvene organizacije. Taj zaključak se i danas pokazuje kao tačan. Međutim, odluka o prestanku izdavanja časopisa bila je uslovna, a ne konačna: odlučeno je da se štampanje broja 3—4 zaustavi samo dok se, u najkraćem roku, ne reši pitanje pomoći. O tome je odmah obaveštena redakcija časopisa. No kako ni preduzeće ni redakcija nisu uspeli da osiguraju tu pomoć, mi smo rešili da broj 3—4 izdamo po realnoj, povišenoj ceni; da povisimo cenu pretplate u skladu sa novim troškovima i da posle toga, prema rezultatu ovoga, vidimo šta ćemo dalje. Rezultat povišenja cene nije bio nimalo ohrabrujući: velik broj pretplatnika otkazao je pretplatu a mnogi su smanjili broj primeraka, tako da je ukupan broj primeraka u pretplati spao sa 4972, koliko ih je bilo u početku godine, na 1343, koliko ih je danas. Sme li Jurij Gustinčić, ili neko drugi, zahtevati od preduzeća da na štetu svoga kolektiva izdaje časopis koji ne može da pokrije svoje troškove? Međutim, mi smo ipak nastavili sa izdavanjem časopisa, što dokazuje da nismo neprijatelji kulture, kao što želi da nas kao takve pretstavi Jurij Gustinčić. U međuvremenu Savet za prosvetu, nauku i kulturu NR Srbije zainteresovao se za ovo pitanje i mi smo mu dali podatke o stanju časopisa, tražeći ujedno izvesnu pomoć. Rešenje o tome očekujemo.

Mi rado priznajemo da je naša prvobitna uslovna odluka o prestanku izlaženja »Mladosti«, iako ekonomski potpuno opravdana, bila ipak prenagljena i da nismo tu dovoljno vodili računa o kulturnoj strani ptianja. Mi smo tu grešku, međutim, sami ispravili. Ali otkuda Juriju Gustinčiću smelost da kaže kako »rukovodštvo »Novog pokolenja« posvećuje zoje sastanke pitanju odbacivanja odgovornosti za »Mladost«? Da li je on prisustvovao tim sastancima ili čitao njihove zapisnike? Da je to učinio, on ne bi mogao da učini ovakvu tvrdnju.

Što se tiče drugog procesa štampe broja 5—6 »Mladosti«, o tome neka se Jurij Gustinčić obavesti u štampariji »Kulture«. Mi tu nemamo šta da kažemo.

A sada da kažemo nešto i o našem izdavačkom planu. Pre nego što nas je optužio za »konzervativizam« i »komercijalizam« koji »nisu slučajni«, Jurij Gustinčić je trebalo ipak da se malo raspita o tome kakav je izdavački cilj i zadatak »Novog pokolenja«. Da li je Jurij Gustinčić nešto čuo o tome da su naša izdavačka preduzeća specijalizovana, da »Novo pokolenje« nema iste zadatke kao »Prosveta«, a ova nema iste kao »Kultura« itd.? Nećemo se truditi da mu podrobnije objašnjavamo principe našeg izdavačkog plana, jer se to može učiniti opširnije i bolje i drugom prilikom, ali ćemo napomenuti da je ono što se njemu čini konzervativizmom ustvari izraz specijalnih zadataka »Novog pokolenja«. Ta valjda neko treba da izdaje i klasične pisce za omladinu i stariju literaturu uopšte? Sem toga, u izradi plana »Novog pokolenja« imalo je udela više faktora, a ne samo naša redakcija, što Jurij Gustinčić verovatno dobro zna. Najzad, on je o našem ovogodišnjem planu sudio izgleda samo na osnovu članka u »Politici« koji ima sasvim dnevni karakter i u kome se govori samo o nekoliko knjiga koje će uskoro izaći. Od oko stotinu naših ovogodišnjih izdanja on uzima desetak naziva i na osnovu njih čita nam bukvicu o konzervativizmu! Ne poznavajući dobro uslove naše izdavačke delatnosti i njihov razvitak, on ne shvata da su i neka stara imena u našem sadašnjem planu u vreme kad je on donošen značila novinu, širenje vidika i izvesnu izdavačku smelost.

Što se tiče našeg »komercijalizma«, potsetićemo Jurija Gustinčića samo na jednu činjenicu: u ovoj godini naše preduzeće je izdalo osam dela savremenih domaćih pisaca, a do kraja godine izdaće još sedam, dakle verovatno više nego ijedno izdavačko preduzeće u Srbiji. Dobar deo tih knjiga nisu nikakvi »best-seleri«, nego dela mladih pisaca koja se veoma teško prodaju, o čemu bismo ga lako uverili brojkama. Nije li možda izdavanjem petnaest novih domaćih knjiga (među kojima su dva nova domaća romana, poema »Mlastodonti« A. Vuča, pesme N. Drenovca itd.) učinjeno za našu kulturu više nego time što će jedan broj »Mladosti« izaći ranije ili kasnije? Međutim, za Jurija Gustinčića je odnos prema časopisu »Mladost« vrhovno merilo svačije kulturnosti. On čak izdaleka insinuira kao da naš tobože nekorektni odnos prema »Mladosti« ima neke veze sa njenim uređivanjem i sa ljudima koji u njoj pišu. Međutim, on je i sam do pre nekoliko meseci bio član redakcije »Mladosti«, pa je mogao lako da vidi da preduzeće nikad nije imalo niti tražilo da ima uticaja na uređivanje »Mladosti« i njenu sadržinu. Njemu je veoma dobro poznato da se redakcija »Mladosti« nalazi van preduzeća, opšti s njime samo preko sekretara i to na čisto tehničkim pitanjima, i da je bila i danas je potpuno samostalna.

Ima u članku Jurija Gustinčića još mnogo tvrdnji o izdavačkoj politici našeg preduzeća o kojima bi trebalo opširnije diskutovati. Međutim, kako je cilj ovog članka da rasvetli pitanje »Mladosti« a ne da objašnjava izdavačku politiku »Novog pokolenja«, jer bi to zahtevalo daleko više prostora, ostavićemo to za drugu priliku.

Završujući, treba reći da je zaista žalosno kad jedan kulturni radnik, u dobroj nameri doduše, piše ovakav vehementni napad na jedan radni kolektiv, razbacujući se grdnjama, a da nema ni najosnovnijih znanja o stvarima o kojima piše. Uostalom, neka Jurij Gustinčić bude miran: »Mladost« nije u opasnosti, kao što on misli, a momentanu krizu, koja je nastala iz veoma jasnih razloga i koja pogađa gotovo sve časopise, ona će prebroditi. Ali to će biti samo rezultat zajedničkog truda preduzeća, redakcije i organa naše socijalističke države, koji na tome rade mnogo pre nego što se Jurij Gustinčić setio da se pojavi sa svojom nesavesnom kritikom. Ta njegova kritika može da bude samo medveđa usluga i časopisu i preduzeću koje ga izdaje.

Upravni odbor i radnički savet Izdavačkog preduzeća »Novo pokolenje«

ČITAOCI NAM PISU

NEKE PRIMJEDBE NA TREĆU KNJIGU „S MAJEVICE I SEMBERIJE“ OD SLAVKA MIĆANOVIĆA

Svakome ko u Bijeljini pročita Mićanovićevu knjigu i ko je ma i najmanje upoznat sa događajima iz tog vremena pada u oči da u knjizi postoje velike praznine. Na prvom mjestu ne osjeća se kroz ovu knjigu Revolucija, koja se baš tada najviše razgarala. Pisac vrlo lake prelazi preko krupnih događaja i uopšte ih ne pominje, iako je on ili morao učestvovati u njima ili biti neposredan posmatrač, jer je najveći dio vremena u toku rata proveo baš u ovim krajevima.

Ja bih stavila samo nekoliko primjedbi na ovu knjigu, a mogli bi se staviti na diskusiju, koliko ova djela treba da obuhvate u svom sadržaju da bi bila odraz stvarnosti i da bi se pisac koliko toliko odužio narodu svoga kraja za ogromne napore koje je taj narod podnio u toku borbe.

Izniješću samo neke od tih događaja za koje čitaoci ovog kraja smatraju da ih je Slavko Mićanović apsolutno morao spomenuti

Pored toga što se pisac knjige nije nimalo zadržao na životu u oslobođenoj Tuzli i Bijeljini, a to su bili epohalni događaji za ovaj kraj, oni jednom riječju ne pominje partijsko i skojevsko savjetovanje, koje je održano početkom marta 1944 godine za cijelu Istočnu Bosnu i na kome su bili najviši partijski rukovodioci ove Oblasti, kao što ne pominje ni prvu proslavu 8 marta, dana žena, koja se pretvorila u pravo narodno veselje, iako se uveliko znalo da na Savi leži masa neprijateljske vojske. Baš zbog toga što je ovo propušteno, ostaje prilično nejasno ono mjesto u knjizi gdje Mićanović govori kako je stanovništvo Bijeljine hladnokrvno slušalo neprijateljske topove, koji su nagovještavali VII ofanzivu. Narod se zato i nije mnogo uzrujavao, jer je za vrijeme pet mjeseci otvorenog dodira sa svojom Partijom, a naročito putem ova dva savjetovanja koja sam pomenula, upoznao snagu Partije i prihvatio istinu koju je ona propovijedala.

Najznačajniju ulogu u našem kraju odigralo je selo Trnova, koje je bilo centar ustanka na ograncima Majevice. Trnovci imaju ogromne zasluge, pa zato je nepojmljivo kako je Mićanović tako olako prešao preko strašne tragedije koju je Trnova doživjela 16 aprila 1944 godine. Toga dana pripadnici 13 SS-divizije, uz pomoć domaćih izdajnika, otkrili su baze u kojima su bili ranjenici i bolesnici, i sve ih pobili.

Pored toga što u knjizi ima mnogo prećutkivanja o događajima, koji su poznati ne samo Slavku Mićanoviću nego i svakom stanovniku ovog kraja, ima u knjizi jedno mjesto koje ne daje istinite podatke.

Kažu da pisac treba da daje događaje onako kako ih vidi i doživi. I Bijeljinci zato postavljaju pitanje: Kako je to pisac ove knjige video događaje koji su se odigravali za vrijeme prepada njemačkih tenkova kroz oslobođenu Bijeljinu, kad tvrdi da prilikom tih prepada nije bilo žrtava? Svako ko živi u Beljini i danas se sa jezom, ali i sa ponosom, sjeća pogibije Srbe Zelenovića, skojevca iz Bijeljine, Džemala Ismića, partizana, rodom iz Bijeljine, Emina Tešnjakovića, radnika u bijeljinskoj električnoj centrali.

I za sve vrijeme ovih događaja Bijeljina, Majevica i Semberija intenzivno su živjele borbenim životom, a to se u knjizi ne osjeća. Ne osjeća se uopšte uloga narodnih masa u ustanku, ne osjeća se povezanost naroda i Partije. Trnovska partijska organizacija, čiji su članovi imali ogromnih zasluga u Narodnoj revoluciji u knjizi djeluje neuvjerljivo, jer su likovi njenih članova dati izolovano od naroda. Ispada nekako da su oni živjeli za sebe a narod za sebe u toku borbe.

Ja sam iznijela samo ovih nekoliko primjedbi, jer me interesuje zašto je Slavko Mićanović, kada je već pisao djelo u kome zahvata život i rad naroda ovog kraja, dao blijede sjenke koje se stalno motaju besputnim planinama, stalno od nekog strepe i stalno otstupaju.

Moje je mišljenje da kad neko preduzme da napiše jedno djelo sa tačnom istoriskom i geografskom određenošću, kad tom djelu da ime čitavog jednog kraja, onda narod toga kraja ima pravo da očekuje da o sebi čuje riječ istine, da se o njegovim djelima i stradanjima ne prećutkuje

Kad se ova knjiga pažljivo pročita, dolazi se do zaključka da joj ne pristaje naslov »S Majevice i Semberije«, jer u njoj nije data ni Majevica ni Semberija onako kako su one izgledale u vrijeme koje je knjigom obuhvaćeno. U njoj su dati lični doživljaji, strogo lični, razmišljanja i impresije Slavka Mićanovića, pa bi, prema tome, naslov trebalo da bude adekvatan tom sadržaju.

Milica VUJASIN

Blagoje ŽIVKOVIĆ

Dve večeri

1

To samo nečiji radosni zov
uspava tišinu, zagrli suton mlak
to samo mladi mesečev zrak
poljubi jabuke cvetnj krov.

2

Osenčen, tih
klonuo ,tužan stih
lagano teče,
ponire
u veče
što gasne, umire.

BELEŠKE

Miranda Morić: Iz bolnice (Likovni prilog u najnovijem broju »Republike«)

IZDAVAČKA PREDUZEĆA NAŠIH REPUBLIKA SPREMAJU IZDANJA POSVEĆENA PROSLAVI STOGODIŠNJICE NJEGOŠEVE SMRTI

Do kraja ove godine mnoga izdavačka preduzeća u zemlji pripremaju specijalna izdanja kojima će obeležiti jubilarnu godinu 100-godišnjice smrti velikog pesnika. Pored izdavanja celokupnih Njego.evih dela štampaće se i druge knjige vezane za život i doba pesnikovo. Tako će se do 5 septembra, početka proslave na Cetinju štampati dramaturška obrada »Gorskog vijenca« od Raše Plaovića. Na Cetinju će izići i jubilarni broj časopisa »Stvaranje«, koji će pored ostalih priloga sadržati sve skice za Njegoševe spomenike.

Izdavačko preduzeće Srbije »Prosveta« u Beogradu završiće do kraja ovog meseca četiri prve sveske celokupnih Njegoševih dela, dok će se peta knjiga, koja sadrži pesnikova pisma, štampati tek do kraja godine. Istoriski institut Srpske akademije nauka štampa studiju dr Ljubomira Durkovića — Jakšića »Srbijanska štampa o Njegošu i Crnoj Gori« (1833—1851), a priprema od istog autora i Bibliografiju Njegoševih dela, Njegošev album i studiju »Srbijansko-crnogorski odnosi za vreme Njegoša«.

U Ljubljani će se do kraja ove godine završiti štampanje luksuznog albuma likovnih radova o Njegošu u boji. Knjige koje budu završene do proslave na Cetinju biće izložene za vreme proslave.

DRUGA SAVEZNA IZLOŽBA LIKOVNIH UMETNIKA JUGOSLAVIJE OTVORENA JE U SUBOTU NA CETINJU

U jubilarnim danima Njegoševe proslave na Cetinju otvorena je u subotu 25 avgusta posle podne u zgradi škole »Njegoš« na Cetinju Druga savezna izložba likovnih umetnika Jugoslavije. Članovi udruženja likovnih umetnika svih naših republika izložili su preko 300 radova, slika i skulptura koje je odabrao Žirj sastavljen od umetnika Ivana Tabakovića, Franceta Zupana, Lazara Ličenoskog i Petra Palavičinija. Izložba će ostati otvorena 20 dana.

JUBILARNA IZDANJA IZDAVAČKOG PREDUZEĆA »SVJETLOST« U SARAJEVU POVODOM PROSLAVE DESETOGODIŠNJICE NARODNE REVOLUCIJE

Izdavačko preduzeće »Svjetlost« u Sarajevu priprema povodom proslave desetogodišnjice Narodnog ustanka šest svečanih izdanja. Kao prva knjiga izašla je iz štampe mapa crteža Daniela Ozme, naprednog sarajevskog slikara, ubijenog od ustaša u Jasenovačkom logoru 1942 godine. U štampi se nalazi i knjiga »Izbor književnih radova« najistaknutijih bosansko-hercegovačkih književnika, nastalih u periodu između 1941 i 1951 godine. U zborniku »Kroz borbe i pobede« štampaće se najbolji članci iz Narodnooslobodilačke borbe, među kojima članci Rodoljuba Čolakovića, Slavka Mićanovića, Draga Mažara i drugih. Pored toga, priprema se za štampu zbornik radova književnika palih u narodnooslobodilačkogm ratu i zbirka narodnih pesama iz istog perioda, a verovatno će se izdati i najbolji radovi partizanske štampe.

»KNJIŽEVNOST« BROJ 7

Najnoviji broj »Književnosti« donosi priloge od: Isidore Sekulić »Kulturni dodiri sreća su ljudi«, Pet pesama Ribeira Kouta, Dušana Matića »Samoća« i »13 februar« (pesme), Marsela Prusta »Mala Madlena«, Vladana Desnice »Posjeta«, Đuze Radovića Dve pesme, Miodraga Pavlovića Dve pesme, Živana Milisavca »Dušan Vasiljev u Beogradu«, Slobodana Novaka »Tetka Tonica«, Puniše Perovića »Sjećanje na Savu Kovačevića«, Petra S. Pecije »Povodom »Raskrsnice« M. Đokovića«, Pavla Stefanovića »Nevesta od Cetingrada« i Eli Fincija »Stvarnost i iluzije«. U Beleškama — Tanasije Mladenović — Bora Pavić — dr Stevan Josifović — Risto Ratković i Ante Cetineo.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST BROJ 6

U broju 6 časopis »Republika« donosi priloge od: Jure Kaštelana »Bliže književnom djelu«, Tina Ujevića »Stabla po zimi« (pesma), Isaka Samokovlije »Davokova priča o Jahijelovoj pobuni«, Jure Kaštelana Pet pjesama, Živka Jeličića Pjesme o proljeću. U rubrici Dokumenti i komentari članak dr Stjepana Pulišelića »Nad palimpsestom sovjetskog »marksizma«. U rubrici Osvrti članke od Marina Franičevića »Bileške uz poeziju Dobriše—Cesarića«, Žarka Muljačica »Jedno neobjavljeno pismo Stanka Vraza«, Šime Balena »O sjevernoameričkim crncima i njihovoj književnosti«, A. R. »Proslava jubileja Stanka Vraza«. U rubrici Bilješke — Gostovanje ljubljanske i riječke drame — Dvije spomen-priredbe u čast Vladimira Nazora — Djela Šenoe, Šimunovića i Čipika na slovenskom — Veče novije slovenske lirike — Književnici i likovni umjetnici — članovi Jugoslavenske akademije — Jubilej kipara Ivana Kerdića — Četvrt stoljeća Radio-Zagreba.

BIBLIOGRAFIJA

Čedomir Minderović: **Orden**, pozorišni komad u tri čina. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 80, cena 40 din.

F. Engels: **O propadanju feudalizma i nastajanju buržoazije**. Izdanje »Kulture«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 18, cena 12 din.

F. Engels: **Prilog istoriji ranog hrišćanstva**. Izdanje »Kulture«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 36, cena 15 din.

Bibliografija Jugoslavije, knjige, brošure, muzikalije. Izdanje »Jugoslovenske knjige«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 762, cena ?

Bilten Udruženja izdavačkih preduzeća NR Srbije. Broj 2 — avgust 1951, Beograd, ćirilicom, str. 32, cena 10 din.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.